

Ey, yer ve göklerin Hükümranı! Vatan ve din düşmanlarına karşı cihadımızda bize yardım et ve bizi düşmanların zulmünden korusun!

— İmam ŞAMİL —

Birleşik Kafkasya

ÜÇ AYLIK DERGİ

SAYI: 13 - 14 - 15

AĞUSTOS - OCAK

1967 - 68

İÇİNDEKİLER

Savaş ve Barış Osman Çelik	1
Elbet (Şiir)	
Rezzan Dincer	4
İmam Şamil	
Barasbi Baytugan	5
Şimali Kafkasya'nın Rus Çarlığı tarafından işgali üzerine notlar	
Ramazan Karça	9
Kafkasya'nın Yunan kolonistlerinden evvel ve sonraki ticaret durumu	
Ahmet Canbek Havjoko	12
Lezgi Bike'nin kızı (Kafkas Destanı)	
Zübeyde Şapli	17
Karl Marks Rusya'yı anlatıyor	
Refik Özdek	22
Şimali Kafkasya'da Çeçenler	
Tarık Cemal Kutlu	25
Üç Güzellik (Şiir)	
Resul Hamzat'tan çeviren: Rasih Savaş	31
Saess'in oğulları (hikâye)	
Osman Çelik	32
Şimali Kafkasya - Bolşevik Rusya mücadelelerin- den hâtıralar	
Kâzım Kap	36
Dağıstanlı (Şiir)	
Abdurrahman Eser	42
Kafkasya (Şiir)	
Ömer Recep Öner	42
Gürcüistan (yeni neşriyat)	
Osman Çelik	43
Kadircan Kafır'yı kaybettik	
Yaşar İnoğlu	47

Birleşik
KAFKASYA
Üç aylık dergi

★

Sahibi

Yılmaz Nevruz

★

Yazı İşleri Müdürü

Seyfi Şahin

★

Her türlü haberleşme
ve havale adresi:

P. K. 34

Fatih - İstanbul

★

İdare:

Babıâli C. Sıhhiye Apt.
No. 19/7

Cağaloğlu - İstanbul

★

Fiatı: 250 kuruş

Dahilli abone: 10 TL.

Amerika: 4 \$

Almanya: 10 D. M.

★

Dergideki yazılar
kaynak gösterilmek
suretiyle alınabilir.

★

Basıldığı yer:

YAYLACIK MATBAASI
İSTANBUL

Basıldığı Tarih: 21.4.1969

**SEBİL
YAYINEVİ**
Beyazsaray
Beyazıt/İSTANBUL

- **İMAM ŞAMİL**
(Tarık Mümtaz Göztepe) 15 00
- **SULTAN VAHİDEDDİN MÜTAREKE GAYYASINDA**
(Tarık Mümtaz Göztepe) 15 00
- **SULTAN VAHİDEDDİN GURBET CEHENNEMİNDE**
(Tarık Mümtaz Göztepe) 7 50
- **YUNAN MEALİMİ (TÜRK'ÜN SİYAH KİTABI)**
(Genişletilmiş ikinci baskı) (Kadir Mısıroğlu) 10 00
- **İSLÂM AİLE HUKUKU**
(Ömer Ferruh) Çev. Dr. Y. Z. Kavakçı) 7 50
- **OSMANLILARDA FAZİLET MÜCADELESİ**
(Tahsin Ünal) 7 50
- **PERTEV BEYİN ÜÇ KIZI**
(Münevver Ayaglı) 7 50
- **ANADOLU SAHABELERİ**
(Ergun Göze) 5 00
- **AMERİKADA ZENCİ MÜSLÜMANLIK HAREKETİ**
(Kadir Mısıroğlu) 5 00
- **İSLÂM NAZARINDA DOĞUM KONTROLÜ**
(Ebulalâ El Mevdudî) 5 00
- **MACAR İHTİLÂLİ**
(Kadir Mısıroğlu) 10 00

Tarık Mümtaz Göztepe...

İMAM ŞAMİL

Fiatı: 15 TL.

İsteme adresi: SEBİL YAYINEVİ

Beyazsaray, Beyazıt - İstanbul

Kafkasya^{Birlesik}

Yıl: 3

Ağustos ... Ocak, 1967 - 68

Sayı: 13 - 14 - 15

SAVAŞ ve BARİŞ

OSMAN ÇELİK

Eğer insanlar, farklı düşünme yeteneğine sahip olmasalardı, milletlerin bugünkü durumunu görmek mümkün olmazdı. Tek düşünce faraziyesinin gerçekleşebilmesi için de, herhalde insanın iç evrimi, sosyal oluşumu, bilinenin dışında, değişik, izahı güç bir yol takip etmesi gerekirdi. Her insan topluluğunun, diğerlerinden farklı inancı, geleneği, kültürü olmazdı. Sosyal tarih, bu tasavvur edilen evrimin, tamamen aksi istikâmetinde gelişti. Dil, din, gelenek, mülkiyet ve hükümlanlık suuru, benzer olmayan düşünce tarzlarına hayat verdi. En mühimi, düşüncenin; ayrı yaşama ilkesini devamlı ayakta tutması, milletlerde ayrı bir karakter olarak belirmesi. Soy-akraba kavramı ile birleşerek, temel malzemesi insan olan, sarsılmaz manevi birlikler meydana getirmesi ve böylece, milletlerin teşekkülüne esas olmasıdır.

Aynı fizik yapıya sahip bir insan topluluğunun, sayısı düşünce ve davranış örneği vermesi, millî kümeleşmenin nedenlerini karışık göster-

mekte; buna karşılık, düşünme farklılığının bireyde yoğunlaştığına işaret etmektedir. Ayrıca, milletlerin, yeni atılışlarının ve kudurgan çıkışlarının kuvvet kaynağını göstermektedir. Böylece, milletler arası büyük çatışmaların, insanın kendi küçük çevresinde, daha önce nasıl hazırlandığı görülebilmektedir.

Bir bakıma, düşüncede sonsuz farklılık, insanı, yeknasak bir dünyanın donuk hayatına mahkûm etmemiştir. Fakat, insana, hiç bitmeyecek savaşın kapılarını sonuna kadar açmıştır. Geniş anlamda savaş: her zaman, her yerde, türlü şekil ve sonsuz sayıda devam etmektedir. Savaş; direnmek, var olmaktır. Bir harekettir. Yaşamaktır.

Barış nedir? Tek-düze seyreden, bir düşünce-hareket bütünlüğüdür. Sarsıntısız. Veya, hareketten kesilince solgun bir ışıkla aydınlatılmış, hayat unsurlarını bir süre önce kaybedince mumyalanmış; ihtiyaçları, kaynakları değişmeyen bir dünyadır. Ne insan ne de çevresi, hiçbir zaman bu özelliği kazanama-

yacağına göre, barış bu değildir. Sonsuz farklılığın varlığını kabul etmektir. Barış, tek bir düşünce, değişmeyen bir tek düzen yaratma hayalini terketmektir. Her bireyin ve her topluluğun, savaşılabilecek güçte olduğunu düşünceye esas kılmak; vakitsiz ölümü, şerefsiz esareti kabul etmiyecek kadar, her insanın hayata bağlı olduğunu bilmektedir. Bu şuurun, taraflarca kabul edilmesi- dir. Barış bir varsayımdır. İhtiras- sız, sofu müritlere ihtiyacı vardır.

Barış, durgun bir düzenin adı değildir. Düşüncenin sonsuz farklı- lığına rağmen, bir prensibe bağlı olmasıdır. Her düşüncenin, sahibi adına, haddini bilmesidir.

..

Savaş denince, biz daha çok, top-tüfekte kitle halinde insan öl- dürmeyi, yerlerinden sürmeyi kaste- diyoruz. Bir zümrenin veya bir mil- letin kendi düşüncesini zorla kabul ettirmesini, başkalarına ait doğal zenginliklerin kuvvetle ele geçirilme- sini anlıyoruz. Barış denince de; si- lahların sustuğu, milletlerin doğal haklarına hürmet edildiği bir dünya hayâl ediyoruz. Ancak, yazımızın gi- riş kısmında izaha çalıştığımız gibi, her iki kavramın gerçek kapsamı, çok derin ruh-madde ilişkisi ile ve tarihsel alışkanlıklarla izah edilebi- lir. Ayrıca, her iki kavramı temsil edecek, yeter özelliğe sahip örnek vermekte güçtür. Bu sebeple de, in- sanlığın yakın tarihlerinde; sözde barışçı görünen birinin özünden kin tıttığını, buna karşılık, savaşı kundaklamış bir diktatörü, savaş suçlusu olarak yargıladığımız za-

man, barışa hizmet ettiğini söyleye- bilen gerçekten masum olduğunu belgeleyen biri olarak görmek müm- kündür.

Dr. A. Schweitzer 1954 te No- bel barış ödülünü kazanmıştı. Oslo'- da, kralın ve akâdemi üyelerinin önünde, gelenek icabı bir konuşma yapmıştır. Konu, barışa mütedairdi. Konuşmasının bir yerinde şunları söylemişti.

— «...Büyük İskender'in İran'- lara karşı kazandığı zafer, Nil'den tâ İndüs nehrine kadar uzanan memleketler üzerinde geniş bir Yu- nan uygarlığının kurulmasına yol açmıştı. Fakat, tersine bir savaş sonunda üstün bir uygarlığın çok geri bir medeniyet tarafından sökü- lüp atıldığı olmuştur. Meselâ: Arap- ların 7. yüzyıl boyunca ve 8. yüzyı- lın başında, o çağa kadar Yunan- Roma uygarlığının hüküm sürdüğü İran, Ön-Asya, Filistin, Kuzey Afri- ka ve İspanya'yı ele geçirmiş olması gösterilebilir.» — 1

Dr. A. Schweitzer'in geri ola- rak nitelediği, islâmiyetin büyük dü- şünce aksiyonuydu. İslâmiyetten önce de var olan Arap kavminin çı- kışı değil. Orta çağın durgun haya- tına ışık tutan, antik kültürlerle tek- rar hayat veren, Rönesansı ateşli- yen islâm uygarlığına bu gözle ba- kan bir barışçı, taşıdığı duyguların bir kısmını gizliyor demektir. Dr. Schweitzer'in ilk mesleği rahiplikti. Kendisi koyu bir hıristiyandı. Siya- si barıştan söz ederken dinsel kinini, bilerek veya bilmiyerek açığa vur- muştur. Bu sözler, tüm insanlığı hoşnut edecek sözler değildir. Barış

için, halisane duyguları sembolize edememişlerdir.

İkinci dünya savaşının en büyük savaş suçlusu olarak, A. Hitler üzerinde karar kılınmıştır. Ele geçmedi. Tek taraflı yargılandı. Milyonlarca defa lânetlendi. Şunları yazmıştı.

— «Hiçbir zaman bir devlet, sulhperver bir iktisadiyet ile tesis olunmamıştır. O dalma kavmin devam edebilmesi iç güdüsü sayesinde teessüs etmiştir. Bu iç güdü kendisini, ister kahramanlık isterse hile ve entrika sahasında ifade etmiş olsun, hepsi birdir.» — 2

Hitler'in savaş tutkusuna katılmak güçtür. Fakat, yukarıdaki sözleri, savaşın nedenlerini çok özlü ve samimi ifade etmektedir. Bu sözlerde; savaş tutkusunun, kendi iç dünyasından beslenmediğini, bir geleneğe uymak zorunluluğu ile ortaya çıktığını itiraf eden, bir sızlanmayı bulmak mümkündür.

Gerçekten, savaştan 20 yıl sonra, savaşın tahrikçileri olarak İngiltere ve Fransa gösterilmiştir. Hitler'i yetiştiren ortamda, belli prensiplere bağlı olan bir barış düzeni değildi. Bir sosyal anafordu.

Her iki hal için, örnekler çoğaltılabilir.

— « o » —

Savaş ve barış kavramlarının, başlangıç ve bitim noktaları dikkâtle izlenirse, bir zincirin halkaları gibi birbirine takılı görülür. Yâni, savaş ve barış arasında garip bir akrabağın mevcut olduğu; tahtara-

vallinin kalkan ve inen uçlarının orta noktaya olan ilgilerine benzer bir durum akla gelir. Bu izah tarzı, insanın korku-istek karışımı duygularla yaptığı atılma ve gerilemelerine uygundur. Şöyle ki: konuyla ilgili insanların düşünceleri, kendi çıkarları nisbetinde, barışçı veya savaşçıdır. Aynı şahıs veya aynı millet, çok kısa bir devre içinde savaşı benimser, hemen yanı sıra barışa gönül verir.

İstedliğini elde etmiş, çıkar makinesini kendi elhine çalışır gören milletler barışçıdır. Böylelerinin, savaş göze almasına lüzum yoktur. Hayat kaynakları kesilmiş, durmadan tahrik ve tazyik gören milletler, hırçın ve savaşa hazırdır. Bir savaş sonunu, kendisi için tehlikeli bulmayan, etrafı küçüklerle çevrili bir büyük devlet; hukuk ve ahlâk dışı kabala tehditler savunarak iğrenç gurunun okşar; böyle bir devletin vatandaşları da şumarık ve küstah olur.

Tarih içerisinde, millet olabilmek için yeter özellik kazanabilmiş, ancak, hürriyetini şu veya bu sebeple kaybetmiş topluluklar; ezilmeleri ve büyük acılar duymaları pahasına savaşı özlerler. İlk savaş narasına, bu gibilerinin içte boğulup kalan sevinç çığlıkları karışır. Savaş iki ihtimalli bir oyundur onlar için. Kaybederlerse, nasıl olsa kaybetmişlerdir. Kazanırlarsa, hürriyet, savaşın büyük bir armağanı olacaktır.

Savaş, kazançlı ve galip için kutsaldır.

— « o » —

ELBET

Bir güneş batmışsa ufukta bu gün,
Bir başka güneş ki, doğacak elbet.
Tek bayrak altında toplanıp o gün,
Bu Millet, zülmeti boğacak elbet.

Kanla yazılmıştır o tarih, al al,
Ucu gönlümüzde açılır dal dal,
Boşlukta süzülen o mağrur Kartal,
Kendi yuvasına konacak elbet.

Verilmez ucuza o güzel belde,
Kafkas sahnesinde açıktır perde,
Mazlumun can verip, düştüğü yerde,
O Kartal, bir HESAP SORACAK elbet..

Rezzan DİNÇER

Dünyamızın panoraması, savaş hatları, düzeltilmesi gerekli çizgilerden ibarettir. Sözde, barıştan yana, çok emek çok masraf yapılmaktadır. Hepsi sahte! Birleşmiş milletler, zirve konferansları, Russell mahkemeleri...

Nükleer silâhların korkunç ateşi boşuna.

Bağımsızlığı iade edilmemiş milletler, savaş esnasında toprağa yerleştirilmiş birer mayın gibi sessiz du-

ruyorlar. Çoğu iki yüzlü barışçıların, en çok çalışır görüldüğü yerler, bu tehlikeli yerlerdir. Halbuki, böyle bir cephanelik üzerine, barış meleğinin tahtı kurulamaz.

Derler ki; Haklar geri verilmeden savaş bitmeyecektir.»

(1) Dr. A. Schweitzer - Uygarlık ve Barış

(2) A. Hitler'in hatıralarından

Doğumunun 170 inci yıllığı münasebetiyle :

İMAM ŞÂMİL

Barasbi BAYTUGAN

Şimali Kafkasya'nın milli-erkinlik hareketinin büyük lideri İmam Şamil'in 170. doğum yılını geçen yılın Kasım ayında idraketmiş bulunuyoruz. Bu münasebetle Yüce İmamımızın hayatını ve mücadelelerini kısaca okuyucularımıza anlatmak istiyoruz.

Dağıstan'ın şimdiki tarihçilerinden Rasul Magamedov'un pek çok arşivlerin materyallerini tetkik etmek suretiyle ileri sürdüğü bilgilere göre, İmam Şamil 1798 yılı Kasım ayında Gimri aulusunda dünyaya Bahu Mesedu Şimali Kafkasya'nın bağımsızlık mücadeleleri tarihinde takdir kazanan Gimri Aulunun güzide ailelerine mensup idiler.

Ali, küçüklüğünde zor bir hastalığa yakalanır. Yerli hekimlerin, usta tabiblerin bütün gayretleri bir sonuç vermez. Bütün imkânlarını yitiren anne-baba, eski halk geleneklerine uyarak küçük Ali'nin adını değiştirirler ve ŞAMİL tesmiye ederler. Bundan sonra çok geçmez ve çocukları iyileşmeye başlar. Ne gariptir ki bu durum, «halk hekimliğinde şifa verici bir iksir vardır» gelmiş ve kendisine Ali adı verilmiştir. Babası Dingov Mahamet, annesi sözünü teyid etmektedir. Gerçekten Şamil'in sağlığı yerine gelir gelmez akranları arasında en güçlü ve kuvvetli olanı olur.

Şamil kuvveti ve üstün zekâsı sayesinde zamanının Kafkas oyun ve sporlarında temayüz etti ve bu alanda O'nun önüne kimse geçemedi. Genç Şamil aynı zamanda bütün gayreti ve bu alanda O'nun önüne kimse geçemedi. Genç Şamil aynı zamanda bütün gayreti ile ilme sarıldı. Böylece hem ilim hem de fizik bakımından zamanının en iyisi oldu. Çok yıllarını Şamil ile birlikte geçiren Çokhlı Hacı-Ali hâtıralarında Şamil'i şöyle anlatır: «Şamil âlim kişi idi; derin akıllı, yürekli ve kararlarında isabetli idi. Bununla birlikte iyi ata biner, nişan alır, keza iyi yitir ve koşardı.»

Şamil'in 12 yaşına gelmesinden sonra ona ustazlık eden Gazi-Mağomet oluyor. Mumaileyh İmam Mansur'dan sonra Şimali Kafkasya'ya ikinci İmam olacak kişidir. Gazi-Mağomet ile Şamil aynı fikirlere bağlı, birbirlerine sadık iki dost oluyorlar. İkisi de o devirde Dağıstan'ın en büyük âlimleri olan İranlı Hacı-Mağomet, Hunzakhlı Liçinilay, Gazi Kumukhlı ünlü bilgin Cemalettin ve başkalarından tahsil görüyorlar ve feyizleniyorlar. Şamil'in talebelik yıllarından bahsederken Rasul - Magamedov şunları yazıyor: «Şamil gramatikayı, lojikayı ve Arap dilini mükemmel bir şekilde öğreniyor; 20 yaşına gelince de fi-

lozofia ile hukukî bilimler kursuna başlıyor. Genç Şamil eski Greg ve Roma kahramanları ve onların zaferleri hakkında yazılan kitapları da çok okuyor. «Şamil'in ilme karşı ilgisi o kadar çoktu ki hocalarının tatbik ettikleri programlarla yetinmiyor, yeni yeni hocalar ve kitaplar arıyor. Dışardan temin ettiği kitaplar ile özel şekilde meşgul olmak suretiyle ilmini, kültürünü artırıyor.»

1830 yılında Gazi - Magomet imamlığa intihabedilerek, millî kurtuluş hareketinin başına geçtiği zaman Şamil O'nun en güvenilir arkadaşlarından ve müşavirlerinden oldu. 1832'de Gimri aulu Çar birlikleri tarafından kuşatıldığı zaman verilen savaşta Şamil Gazi - Magomet'in yanında ve düşmana yalın - kılıç saldıranlar arasında idi. Bu savaşta İmam Gazi - Magomet şehit oluyor. Şamil ise ağır bir şekilde süngü ile yaralanıyor. Baygın bir halde ölümler arasında yatan Şamil'i, hemşehrisi olan Gimrili Magomet - Ali alıyor ve daha tehlikesiz bir yer olan Unsukal auluna götürüyor.

Gazi - Magomet'in şehadetinden sonra İmamlığa Gosatalı Ali - İskender Beg'in oğlu Hazat - Beg seçiliyor. Gimri savaşında aldığı yaraları henüz iyileşmemiş olan Şamil yeni İmam'ın da en mutemet silâh arkadaşı ve müşaviri olarak yanında yer alıyor. O sıralarda İmam Hamzat - Beg ile Şamil arasında hüküm süren bağlılık hakkında Leh Patriotu vatanseveri) Mateuş Garalevsky, Kafkasyadaki Rus ordusunda geçen 20 yıllık askerlik hâtırala-

rını anlatan «Kaukaz» adlı kitabında şunları yazıyor: «Hamzat - Beg'e Şamil gibi akıllı bir müşavir zaruretti. Zira Hamzat - Beg savaşta ordusuna kumanda etmek için yekta idi. Fakat taktik ve strateji bilgisi bakımından ve geleceği şimdiden görme hususunda zayıftı. İdarecilik ve politikacılık yönünden de kâfi değildi. Hamzat - Beg kendisinin bu hususlardaki zayıflığını iyi bilmiş olacak ki Şamil'i yanına alarak O'nu baş müşavir yaptı. Öte yandan her ikisinin eski arkadaş olmaları, hemfikir ve yekvücut olarak çalışmalarında yardımcı oldu.

Ama ne yazık ki Hamzat - Beg'in Hunzakh aulu mescidinde bir kanlısı tarafından şehit edilmesi bu güzel birliği bozdu. Şimdi ölen İmam'ın yerine yenisinin seçilmesi gerekiyordu. Liderliğe en münasip kişiyi halk bir ağızdan gösterdi: Bu Şamil idi. Seçim 1834 yılı Kasım ayında (bazılarına göre de Eylül) yapıldı. Şimali Kafkasya'nın Çarlık orduları saldırılarına karşı uzun yıllar devam eden mücadele tarihinin en şanlı sahifeleri işte bu seçimden sonra yazılmaya başladı. Şamil Millî Kurtuluş Hareketinin başına gelir gelmez idarecilik ve politik sahadaki dirayetini halk ve asker takdir etmekte gecikmedi. Hasan Alkadari «Asar-ı Dağıstan» adlı eserinde Şamil'i şu şekilde vasıflandırıyor:

«Şamil, zorlu bir düşman taarruzu karşısında gizli yerlere saklanıp kurtuluş için dua eden şeyhlerden, âlim ve mürsitlerden değildi. O ilim ve tekniğe dayanarak savaş ustalığını ve politikayı iyi anlayan ça-

ğının üstün bir aksiyon adamı idi. «Hasan Alkadari yine şunları yazıyor: «O'nun derin anlayışını ifade için uzun söze ne hacet; dünyanın en kuvvetli imparatorluklarından biri olan Rusya'nın gökten yağmur yağarcasına asker, tüfek ve top yağmuruna mütasıl 25 yıl karşı koymasısı Şamil'in kişiliğini anlatmaya en güzel şahittir. Düşmana karşı durmaksızın sürdürdüğü savaşlarda, O'nun yardımcıları ve cesur asker başları zaman zaman harp meydanlarında tükendiler ve onların yerini dolduracak yeni elemanların bulunmasında büyük mahrumiyetlerin belirttiği anlar oldu. Ama yine metanetini ve soğukkanlılığını kaybetmedi. Her şeyin tükenmeye yüz tuttuğunu ve durumun fenaya gittiğini iyice anlayınca milleti uğruna kendisini Ruslara esir vermek suretiyle feda etmeside O'nun büyüklüğünün en müşahhas delilidir».

Diğer taraftan, Çarlık Rusyası zamanında yazılan bir takım kitaplarda İmam Şamil fanatik görüşlü bir kimse olarak gösterilmeye çalışılmıştır. Ama bu fikirler tamamen hakikate mugayirdir. Şamil hiç bir zaman dinci - fanatik olmamıştır. Din hususunda toleranslı davrandığı, başka dinlerden olup da kendisinden yardım isteyenlere hayırhah davranmasıyla sabittir. Şamil İmamlığa seçilmekle aynı zamanda, Şimali Kafkasya'nın din başçısı da oluyordu. Ama O'nun askerî ve siyasi başçılığı din başçılığından önde gelir. O, kendi halkının dinî inanç ve duyularını millete hizmet ve millî vazifelerin ifası yolunda harekete

geçirmiştir. Bu millî vazifelerin başında geleni Çarlık emperyalizmine karşı savaş; ikincisi de bu savaşı başarmak için, kurulan politik ve millî devletin işleyişini idame ettirmek idi. Bu sebepten İmam Şamil her şeyden önce Şimali Kafkasya'nın askerî ve siyasi lideri idi; aynı zamanda da halk tribünü idi.

Evvelce kitabından pasajlar naklettiğimiz Leh patriotu Mateuş Gralevsky, Kafkasya'daki sürgün yıllarını anlatan aynı eserinde Şamil'in mükemmel niteliklerini izah eder ve O'ndan stayişle bahsederek şunları yazar:

«O'nun hitabetinin güzelliği dinleyenlere sonsuz bir itimat telkin ederdi. Çünkü O'nun yaşadığı sade hayat ve gördüğü işler sözlerinin gerçekliğine en güzel şahittir. Üstüne giydiği elbiseleri kendi yurdunda dokunan kumaçlardan mamûldü. Lüks şeyleri ne kendisi kullanır, ne de çocuklarının kullanmasına müsaade ederdi. Tatlı ve pahalı yiyecekleri evine sokmazdı. Sabah akşam yemekleri: ekmek, bal, keçi südü ve meyveden ibaretti. Şamil'in ve çevresindekilerin böylesine mütevazî bir hayat sürmeleri geniş halk tabakalarına da müspet tesir ediyor ve ekonomik yönden israf önleniyordu. Bu suretle meydana gelen tasarruflarla da ordunun ihtiyaçları gideriliyordu.»

Bundan sonra Gralevsky yazısına şöyle devam ediyor: «Şamil'in bu türlü yaşayışı, halka, usta diplomatların parlak sözlerinden daha güzel tesir ediyordu. Ve bu durum da O'nun büyük politika adamı ol-

masının canlı delillerinden biridir. İşte Şamil'in bu şekilde bir politika adamı olması sayesinde ki evvel-den beri kendi başına buyruk hareket eden ve düşmana karşı da yalnız mücadeleye taraftar olan; keza kendi muhtariyetini her şeyden üstün tutan ÇEÇENİSTAN halkı dahi 1837 yılında bizzat müritliği kabul etmek suretiyle O'na iltihak etti; Çeçenistan'ın asil ve kahraman lideri Taşav - Hacı Dağıstan'a gelerek İmam Şamil'e biat etti.

Şamil'in şahsında, askerî dehasının yanı sıra üstün bir idarecilik vasfı da mündemiç bulunuyordu. İmamhğa geldiği gündenberi, devamlı taarruz halindeki düşmana daha müessir bir şekilde karşı koymak için Şimalî Kafkasya'nın tek bir devlet halinde birleşmesine çalışıyordu. Çünkü bu birleşme olmadan düşmanın önünü kesmeye ve Şimalî Kafkasya'nın bağımsızlığını korumaya imkân yoktu. Şamil'in imam olduktan sonra yürüteceği politika Hamzat - Beg zamanında dahi belli olmuştı. O tarihlerde bile Çarlık orduları ile açık muharebenin kabul edilmemesini, devletin tesisi ile ilgili meselelerin haline önem verilmesini ve herşeyden evvel halkın tek fikir etrafında birleşmesinin ehemmiyetini Hamzat - Bek'e anlatmaktan hali kalmıyordu. O, biliyordu ki başarılı mücadelenin en başta gelen şartı memleketin iç huzurunu sağlamak ve dahilî organizasyonu tesis etmektir. Bu sebeptendir ki Şamil İmam olunca sözü edilen fikirleri kuvveden fiile çıkarmaya koyuldu. Ama çok defa amansız düşmanın ar-

dı kesilmeyen saldırıları karşısında fikirlerini istediği şekilde gerçekleştirmeye imkân bulamadı. Bu yüzden iç reformları, düşmana karşı yapılan mücadele ile birlikte yürütmeye mecbur oldu.

İmam Şamil içinde bulunduğu zor şeraite rağmen adaletten ayrılmadı. Tesis ettiği askerî nizamı tavizsiz bir şekilde yürütmekle beraber, gerek kendi milletine ve gerekse ülkesinde yaşayan yabancılara karşı eşitlik ve doğrulukla muamelede bulundu. Bu hususta Gralevsky şöyle yazıyor: «Yahudiler İmam'ın himayesi altında dinlerini serbestçe tutabiliyorlardı. Resmî Rus Devlet kilisesi tarafından düşman ve revölüsyoner olarak ilân edilen Moskovalı siyasi suçlular Şamil'in Devletinde Razin'i, Pugaçev'i hatırlıyorlar, serbestçe âyinlerini yapıyorlar ve Patrik Nikon'un yasak ettiği kitapları istedikleri şekilde okuyorlardı. Dargo'da onlara kilise dahi yaptırılmıştı. 1845 yılında Şamil, stratejik sebeplerden ötürü kendilerine ait binalarla birlikte bu kiliseyi de yıktırmıştı. Ama çok geçmeden, yerine, Şubat aulunda yeni bir kilise inşa ettirdi.»

Kitabının bir başka yerinde yazar, «Çar ordusundan iltica eden askerlere Şamil'in güzel muamele ettiğini ve onlardan teknik birlikler kurduğunu» anlatıyor. Bundan başka «Rusların yerli halka çok fena davranmasına mukabil, Şamil onlardan aldığı esirlere iyi davranırdı» diyor, Gralevsky.

••

Şamil, başa geçer geçmez İmam-

ŞİMALİ KAFKASYA'NIN RUS ÇARLIĞI TARAFINDAN

İŞGALİ ÜZERİNE NOTLAR...

Ramazan KARÇA

Bilindiği gibi Lenin'in zamanında Rus - Marksist tarihçileri, bu cümleden olarak maruf akademi azası Mihail Pokrovski, Kafkasya, Kırım, Türkistan ve diğer yabancı yurtların Rus Çarlığı tarafından ne maksatla işgal edildiklerini açık ve doğru yazıyorlardı. Fakat Stalin idaresi, 1930 yılından itibaren bu Marksist - Leninist görüşlere sırt çevirerek, eski Çarlık devri an'anelerine kaymaya başladı. Son dünya Harbi'nden sonra ise Rus İmparatorluğu'nun tarih boyunca yapmış oldu-

ğu istila hareketlerini progressiv bir tarihi politika gibi göstermeye bilhassa önem verdiler. Onların dediğine göre: «Kırım, Kafkasya ve Türkistan işgal edilmeseydi; Osmanlı İmparatorluğu ve İran bu ülkeleri zaptedecekler ve böylelikle sözü edilen memleketler medeni bakımdan geri kalacaklardı. «Tabii bu görüşe göre, Sovyet tarihçileri Şimali Kafkasya'nın asırlar boyu süren Milli Kurtuluş Mücadele'lerini reaksiyoner bir hareket olarak vasıflandırdılar ve Onların büyük liderleri

lık adı verilen devletini kurmaya başladı. Ama bu gayretlerinde büyük güçlüklerle karşılaştı. Gimri kuşatılmasından sonra Şimali Kafkasya'da ve O'nun dahilindeki Dağıstan'da, Çarlık ajanları tarafından aldatılan bir takım yerli prensler Şamil'e karşı baş kaldırdılar. Bundan faydalanan Ruslar Hunzakh'a ve bazı dağlık kısımlara giriyorlar ve buralarda mevzileniyorlar. Keza Stauropol - Georgievsk - Ekateriograd - Vladikaukaz - Tiflis yolunu ellerine geçirerek Şimali Kafkasya'nın Doğusu ile Batısı arasındaki irtibatı engelliyorlar. Öte yandan, Rusya'dan Kafkasya'ya yeni yeni birlikler getiriyorlar. Bu vaziyette İmam Şamil, savaşmakla kalmıyor, kendi kanunlarını bütün yurt sathına teşmil etmeye ve halkın tamamını aynı ni-

zam altında birleştirmeye çalışıyor. Vaziyetin gayri müsait olmasına bakmadan 1940 yılı başlarında düşmanı dağlık kısımlardan atmaya muvafak oluyor; Rus garnizonlarını ele geçirerek oralara kendi nizamını hâkim kılıyor. Bu esnada Çeçenistanın büyük kısmı İmamlık devletine iltihak ediyor. Daha sonra Kurban bölgesine ve Garbi Adige'ye pespeşe üç naibini gönderiyor: Hacı - Magomet, Süleyman Efendi ve Makhamet Emin. Bu naipler gittikleri yerlerde İmam Şamil'in devlet nizamlarını yerleştiriyorlar. Bunlardan Makhamet Emin büyük hizmetler görüyor. (1845) Şamil'in kanunu işleyen yerlerde, İmamlık hükümetinin âmir kuralları halkta devlet nizamı ve disiplini şuurunu tesis ediyor.

(Devam edecek)

İmam Şamil'i de «Türk Sultanı'nın ve İngilizlerin ajanı» şeklinde göstermeye azami dikkat ettiler.

Ama bu ismarlama tarih yazarlarının sahtekârlıkları uzun sürmedi. Hrutçev hükümeti Stalin devrinde irtikâbedilen korkunç siyasi cinayetleri ortaya dökerken, bir yandan da «ismarlama tarihleri» yalanladı ve 1956 yılında kısmen de olsa, Şimali Kafkasya kurtuluş tarihinin ve İmam Şamil'in itibarını iade etmek zorunda kaldı.

Şunu da ilâve edelim ki Hrutçov'un yumuşama siyasetinden istifade eden Sovyet tarihçileri, özellikle Şimali Kafkasyalı tarihçiler İmam Şamil Hareketi'nin içyüzü hakkında kongreler yaptılar, çok sayıda yazılar makaleler kaleme aldılar. Bütün bunların neticesinde Şimali Kafkasya'nın Rus Çarlığına karşı yapmış olduğu kurtuluş savaşının gerici bir hareket olmayıp haklı ve kutsal bir millî mücadele olduğu ve İmam Şamil'in de kimsenin ajanı değil, bu ulvî savaşın büyük lideri olduğu teslim edildi. Fakat eski Rus Şövenist görüşleri (kapalı bir şekilde de olsa) müdafa edenler de yok değildi. Onların dediğine göre, Şimali Kafkasya hareketini körükleyen Rus düşmanı Türkler ve İngilizler oldular. İmam Şamil onlardan yardım görüyordu, vs.,vs. Şövenistlerin bu iddiasına karşılık veren A.M. Pikman isimli Sovyet tarihçisi, «Tarihin Meseleleri» adlı Sovyet mecmuasında 1956 da yayınlanan makalesinde şu satırları yazıyordu:

«Çarlık kolonizatörleri Dağlılara karşı tecavüze giriştiler, Onların

aullarını yakmaya, ahalisini imha etmeye başladılar. Bu şartlar altında Şamil ve Dağlılar bulabildikleri yardımı niçin almasınlardı? Üzerine muazzam Çarlık İmparyası hücum eden bu küçük ülkenin silâh yardımı elbette ihtiyacı vardı. Onlar vatanlarını saldırganın elinden kurtarmak için gerekli olan silah ve mühimmatı mümkün olan her yerden almaya mecburdurlar. Nitekim Polonyalı mücahitler, Madzini, Garibaldi ve Koşut gibi liderler ülkelerini kurtarmak için yabancıların yardımına başvurmuşlardı. Çarlık Rusya'sının yabancı yabancı devletlerle münasebet kurmaya ve onlardan yardım istemeye hakkı oluyor da vatanlarını Çarlık imperyalizminden korumaya çalışan Dağlıların bu tabii imkândan faydalanmaya hakları olmayacak, öyle mi?»

«Hakikatte ise» diyor Pikman. «Dağlılara yardımdan daha çok yardım üzerine söz söylendi. Davit Urkhuart Çerkeslere «yabancı yardıma güvenmemelerini» açıkça bildirmişti.»

Tarihi hakikatleri devrin siyasetine göre izah etme usulü Stalin devrinde başladı. Fakat şimdiki Sovyet idarecileri de bu usulden tamamen ayrılmadılar ve ayırlamayacaklar. Çünkü onlar için felsefe ve ilim komünist propogandanın bir nev'i aleti haline gelmiştir.

Bilindiği üzere 1930'larda Stalinliler tarafından aforozu uğrayan müteveffa Rus - Marksist tarihçisi akademisyen Mikhail Pokrovski'nin eserlerine konulan yasağı Hrutçov idaresi kaldırmıştı. Fakat müellifin

Lenin tarafından da en çok beğenilen eseri olan «Rus Tarihi En Kısa Eskizade» isimli kitabı bugün dahi tenkitten kurtulamıyor. Meselâ, geçen 1968 yılı Ağustos ayında Pokrovski'nin doğumunun 100. yılı münasebetiyle, Şarapov isimli Sovyet tarihçisi yazmış olduğu makalede diyor ki: «Lenin âlime çok kıymet veriyordu. Tenkit ettiği takdirde de dostane ve prensipli bir şekilde davranırdı. Öte yandan Akademisyen Pokrovski'nin en büyük hatası, Rusya'nın genişlemesinde «ticari sermaye»nin rolünü mübalağalı bir şekilde belirtmiş olmasıdır».

Ama hakikate bakılırsa, Şarapov'un dedikleri bir nev'i falcification (tahrif) ten ibarettir. Çünkü, Pokrovsky ticari sermayenin rolünü «Rus tarihi en kısa esizde» eserinde anlatmıştır. Lenin tarafından en çok beğenilmiş olan bu kitap 1923'te yayınlanınca Lenin'e gönderiliyor; O da kitabı okuduktan sonra müellifine şu takdirkâr satırları yazıyor: «Muvaffakiyetiniz münasebetiyle sizi tebrik ederim. Eserlerinizi çok beğendim. Pek büyük bir ilgi ile okudum, kitabı bütün Avrupa dillerine çevirmek lâzımdır». Kitap hakkında Lenin'in tek tenkidi: «eserin sonunda kronolojik bir listenin konulmasının lüzumu» hakkında olmuştur. Pokrovsky de Lenin'in tenkidini haklı bulmuş ve kitabının ikinci basısında böyle bir listeyi ilâve etmiştir.

Lenin tarafından beğenilen, fakat Şarapov tarafından hatalı olarak nitelenen «Rus tarihi en kısa es-

kizde» adlı kitaba bir göz gezdirelim:

Tam Marksizm - Leninizm ruhuna sadık kalınarak kaleme alınan bu eserde Akademisyen Pokrovsky Çarlık Rusyasının yayılma politikasının bir tek adımını dahi haklı bulmuyor ve hakikatleri bütün vuzu-huyla ortaya döküyor. Çarlık İmparatorluğunu toprak köleliğini hakim kılan, Rus Derebeylerine yaşama hakkı tanıyan ve ticari sermayenin imperyalist devleti olarak gösteriyor. Mesela Pokrovsky, Rusya'nın Kafkasya'yı istilâ etmekte birinci adımı sayılan, Deli Petro'nun seferinin gayesini şöyle anlatıyor: «...Önce Baltık Denizi kıyılarını zaptedip Rus ticari sermayesinin eline verdiği gibi, şimdi de Hazar Denizi'ni ele geçirmek».

Rusların daha sonra Kara Deniz'e girerek Şimali Kafkasya'nın Batı kesimlerini istilâ etme hareketlerinin başlangıcını Pokrovsky yine şöyle ifade ediyor: «Tam 18. asrın ikinci yarısına doğru Rus derebeyleri arasında büyük canhlık husule geliyor... Rusya'nın Cenup vilâyetlerinin kara topraklarının buğday istihsaline daha müsait olduğu anlaşıyor. Fakat oralarda yetişen mahsulü batı ülkelerine ihraç hususunda Baltık Denizi limanları hem uzak, hem de kışın buz tutmaları dolayısıyla gayri müsait olduğundan, Rusya cenuba, Kara Deniz'e inmeye ve kendisine yol bulmaya başlıyor. Bu maksatla 18. asrın ikinci yarısında Rusya Türkiye ile iki defa savaşıyor...»

Yine aynı eserde Pokrovsky:

KAFKASYA'NIN YUNAN KOLONİSTLERİNDEN EVVEL VE SONRAKİ TİCARET DURUMU...

Ahmet Canbek HAVJOKO

Karadenizin Kafkasya ve bunun şimalindeki sahillerinde Yunan ticaret kolonileri, milâttan önce (VI - VIII asırlarda) meydana gelmiştir. Bu tarihten sonradır ki, Kafkasya, beynelmîlîl ticaret münasebetlerin-

deki mevkiini kuvvetlendirebilmiştir. Fakat, Yunan kolonist ve tüccarlarından önce de, komşu milletler, Kafkasyayı tanır ve onunla karşılıklı ticaret yaparlardı. Arkeolojinin meydana çıkardığı eserler, Yunanlı-

«Rusya'nın Türkiye ile yaptığı bütün savaşlar (Kırım Harbi, 93 Harbi de dahil) başka bir devleti veya halkı korumak amacıyla değil, Rus derebeylerinin ve ticari sermayesinin menfaati için yapılmışlardır.»

Kafkas - Rus harpleri devresi Türkiye'si'ni de Pokrovsky şöyle niteliyor: «Uslu ve zararsız Türkiye.»

Pokrovsky'nin sözü edilen eserinde şimdiki Sovyet tarihçileri tarafından tenkide uğrayan bir diğer enteresan taraf da şudur: Sovyet tarih kitaplarının, Kafkas - Rus harpleri sırasında «şimali Kafkasya İngiliz ve Türk ajanlarla dolu idi» iddiasına rağmen, bilakis Pokrovsky böyle bir durumu kabul etmiyor ve hatta daha ileri giderek Rus diplomatlarının o sıralarda Türkiye içerisinde bozgunculuk hareketine giriştiklerini ve geniş bir ajan şebekesi kurduklarını ifade ediyor. Rus Akademi azası Pokrovsky bu hususta şunları yazıyor: «Rus makamları Türkiye'deki konsullarına gizli olarak şu talimatı vermişlerdi: Türk ordusu hakkında teferruatlı bilgi toplanmalıdır. Ordunun şim-

diki durumu, sayısı, nerelerde yerleşmiş olduğu, yedek askerlerin ikmalî ve kısaca tabur ve bölük kumandanlarının nerelerde oturduklarına varıncaya kadar teferruatlı bilgiyi Rus konsulları elde etmek mecburiyetinde idiler».

Kısacası, Kafkas - Rus harpleri sırasında Türkiye'deki Rus diplomatlar aslı vazifelerinden ziyade işpiyonaj işleriyle meşgul idiler.

Pokrovsky'nin eserinin daha önemli bir özelliği de şudur: bilindiği gibi şimdiki Sovyet tarih kitaplarında, gayri rus milletlerin kendi arzuları ile Sovyetler Birliği'ne dahil oldukları iddia ediliyor ve bu uydurma tez bütün dünya kamu oyuna kabul ettirilmeye çalışılıyor. Halbuki Pokrovsky böyle bir durumdan bahsetmediği gibi, Kafkasya, Kırım, Türkistan ve diğer gayri Rus ülkelerin ateş ve süngü zoru ile zaptedildikleri tam olduğu gibi izah edilmektedir.

Şimdiki Sovyet tarih kitaplarında Lenin'in isminden sık sık bahsediliyor, oysaki bu kitapların ruhu Stalin devrindekilerden az farklıdır.

ların Karadenizde gözükmemesinden çok evvel, Kafkasya madeni mamûlâtının komşu memleketlere girmiş olduğunu isbat etmektedir. Kafkasya'nın yalnız kendisine kâfi gelecek kadar değil, Ön - Asya ile Avrupaya dahi ihracat merkezi teşkil edecek derecede metallürjiye ve madeni sanayie malik olduğu nazarı itibara alınır, bu vaziyetin pek tabii olduğu anlaşılır. Yukardaki mülâhazaları gözönünde tutarsak, bahsi geçen devirlerde Kafkasya ihracatının daha ziyade madeni mamûlâtı ibaret olduğunu iddia edebiliriz.

Coğrafi vaziyetine göre Kafkasya, daha eski zamanlarda bile kendi mamûlâtını iki istikamete (yani, biri Don ile Volgaya ve bunların daha ilerisindeki steplere olmak üzere şimale; diğeri de küçük Asyaya, Irak ve İran'a olmak üzere cenuba) doğru sevk edebiliyordu. Pek tabii olarak, kara yoluyla gidenler nehir den nehire ve komşudan komşuya geçerlerdi. O devirlerde kervan ticaretinin mevcut olup olmadığı belli değildir. Yalnız, deniz ticaretinin, deniz sahillerine münhasır olduğunu kaydedebiliriz.

Başlıca ihracat maddelerini, o zamanlar, bakır ile tunç ve bu maddelerden mamûl ev eşyaları ve harp malzemeleri teşkil etmiş olması muhtemeldir. Kafkasya'dan altın ve gümüş dahi ihraç olunduğuna şüphe edilemez; çünkü, bu madenlerin Kafkasya'da çıkarıldığı, uzun süreli ve tarihi bir anane ile sabittir. Fakat Kafkasya mamûlâtının Ön Asya'ya girdiği tarihin başlangıcını tâyin etmek müşküldür. Yalnız şukadar söy-

liyebiliriz ki, şimdiye kadar harfiyatın meydana çıkardığı eserler, daha milâttan önce VI ıncı asırda, Kafkasyada madeni mamûlât mevcut olduğunu göstermektedir. (1)

Ön Asyada medeni seviye yükseldikçe, Kafkasya'dan mezkûr memleketlere imâl edilmiş madeni eşya akmağa başladı. Bu zamanlarda tunçtan ve altından yapılmış kıymetli kaplar, küçük heykelcikler ve diğ. muhtelif mamulât buralara ithal olunurdu.

Yunanlıların Karadenizde peyda oluşuyla, Kafkasya ve Ön Asya medeni merkezleri arasındaki ticaret münasebetleri kesilmemiştir. Yalnız, bunun mutavassıt rolünü Yunan tüccarları ellerine almışlardır.

Yukarda kaydettiğimiz Ezehiel Tevratında, Tyr (Sur) ticaretine dair şu satırlara rastlıyoruz:

«Yavan, Tubal ve Meşh'ler seninle ticaret yaparlardı ve tunç eşyalarını senin mallarınla değiştirirdi.» Yavanlar, bildiğimiz Yunanlılardır; Tubal ve Meşh'ler hakkında ise yukarda bahsettik. Bundan, Tuballar'la Meşh'lerin mamulâtının Yunanlılar vasıtasıyla Fenikeye, Tyra (Sur)a diğ. memleketlere ithal edildiği anlaşılmaktadır.

Kafkasyaya gelen ilk Yunanlılar, bir çok koloniler tesis etmişlerdir. Bunlardan en marufları bugünkü Abhazya'da Dioskuria, Taman yarımadasında Tanogoria, Hermona-

(1) A.A. Jessen - B. E. Degen-Kovalevskiy-ıx İstariü drevney metallurgii Kavkaza; Sos.-Ekon. neşriyatı, Moskova - Leningrat

sa ve bugünkü Kerç civarında Pantikapea şehirleri idi. Çok geçmeden, Pantikapea'da bilâhare (Milâttan önce 438 senesinde Spartakos sülâlesi tarafından istihlâf edilen) mahallî Arheanaktit'ler sülâlesi, hâkimiyetini ve Bosfor devletini kurdu. Spartakos ve halefleri, bazılarının Çerkes kavminin ecdadı telâkki ettikleri ve Meot kabilesine mensup olan Sarmatların iltihak ettiği bir çok Spartakit yani Sportakos teşekküllerin müessisi oldular.

Spartakitlerin hâkimiyetleri devrinde Pantikapea, büyük ve zengin bir şehir olmuş ve Bosfor Şark Krallığının payitahtı ittihaz edilmisti. Kısa bir zaman içinde Taman yarımadasındaki şehirlerle Don nehri manşabındaki Tanais şehri, bu Şark Krallığının içine alındı. Sportakos sülâlesinin son hükümdarını teslim olmağa mecbur eden ve hâkimiyetini Küçük Asya'nın mühim bir kısmına dahi teşmil ederek Roma'nın tanınmış düşmanı olan Pontus Kralı Mitridat zamanında, Bosfor Şark Krallığı en yüksek pâyesini bulmuştu.

Pantikapea şehrinin siyasî ehemmiyetine, iktisadî kıymeti dahi tevafuk ediyor ve Bosfor Şark Krallığının payitahtı olunca da, Karadenizde en mühim ticaret merkezlerinden biri haline geliyor.

Yunan tüccarları tarafından Şimalî Kafkasya, Kırım ve diğer cennup memleketleri ahalisi ile yapılan ticaretin mühim bir kısmı buraya toplamıştır.

Bu ticaretin en mühim maddesini hububat teşkil ediyordu. Strabon'un şahadetine göre, Avrupa (ya-

ni Kırım) sahillerinde Pantikapea ve Teodosia (Kefe) havalisi ile Asya (yani Şimalî Kafkasya) sahillerinde, bire otuz mahsul veren, geniş tarlalar ekilmekteydi. Hububatı bilhassa Atinahlar alıyordu. Bunların Bosfor Şark Krallığında, hububat alıp satma imtiyazları vardı. Demosten'in Leptin'e karşı iradettiği bir nutkundan, Şark Krallığından Atinaya, her yıl 400.000 medim hububat ihraç edildiğini öğreniyoruz. Strabon, bu ihracatın senede 2.100.000 medim olduğu zamanlardan da bahsetmektedir.

Hububattan başka tuzlu balık, kenevir, kendir, kereste, katran, deri, kürk ve sair maddeler de ihraç edilmekteydi. Bu malları, çok defa, yakın yerlerin ahalisi temin ederdi. Fakat umumiyetle onları hazırlayan ve satanlar, Şimalî Kafkasyalıları.

Buna mukabil Yunan tüccarları da, Yunan ve Ön-Asya mamulâtını ithal ederlerdi. Şark Krallığının Teodosia, Tanogoria, Gorgipia, Sindika'dan ibaret olan Kırım'da, Kuban nehri üzerindeki limanlarla Şimalî Kafkasya sahilinde bulunan diğer limanlar da bu ticarete yardımcı ve limanlar, (bilhassa Pantikapea), rol oynamakta idiler. Bütün bu şehir aynı zamanda Yunanistan ile şark memleketleri arasında, transit rolünü dahi ifade ederlerdi. Bu transit malları, kervanla Tanais'ten ve Şimalî Kafkasya arâzisi üzerinden geçerlerdi. Bunlardan başka, adları geçen limanlarda yalnız mahallî ölçüde değil, dünya mikyasında dahi ticaret muameleleri yapılmaktaydı.

Şarapana'dan Hazer denizine

giden ticaret yolu üzerindeki şehirler de, Şarapana ile birlikte aynı rolü ifa etmekte idiler. Kaydettiğimiz gibi Şarapana, Riyon tarikiyle Karadenize giden ticaret yolunun son merkezi idi. Kara yoluyla Küra'ya giden mallar da buradan sevkolunuyordu. Onun için bu şehir beynelmilel bir mübadele merkezi haline gelmiş ve ticaretle uğraşan ve yerlilerden ibaret olan ahaliyle dolmuştu. Riyon nehri mansabında, Yunanlı tüccarlar elinde bulunan Tasis şehri vardı. İmparatorluk devrinde bu şehirde, Romahlardan mürekkep bir garnizon vardı.

Önceleri, Yunan tüccarlarının Hindistanla doğrudan doğruya ticaret yapmaya cesaret edemedikleri söylenmektedir. Ticaretin temin ettiği kârdan kendi paylarına faydalanmak maksadiyle, yerli Kafkasya tüccarları, mutavassıtlık işini kendi ellerinde bulunduruyor ve Hindistan kadar götüren yolun esrarını Yunanlılara açmak istemiyorlardı. Yalnız uzun bir zaman geçtikten sonradır ki, Yunanlılar bu ticaret yolunun esrarına vakıf oldular ve Küra mansabına kadar, artık, vasıtasız seferler yapmağa başladılar. Burada mevcut olan ticaret noktalarında şark tüccarlarıyla temasa gelen Yunanlılar, aracılara müracaat etmeden ticaret muamelesini yapmağa muvafak oldular. (2)

Şarapana ve Tasis yoluyla muhtelif kokulu maddeler, kıymetli taşlar ve Bahterya (Belh)'dan da çelik vesaire naklolunuyordu.

Bahterya (Belh) demir mamulâtından bahseden Plinius, bu mamu-

lâtın, demir imalinde ün kazanmış Halip kabilesinin mamulâtına nisbeten daha yüksek olduğunu kaydetmektedir. Elian, Kafkasya Albanası ve Gürcistanla Ermenistandan bir kısmının dahil bulunduğu Hazer mintakasında, yüksek cinsli ve pek yumuşak yün veren develer beslediğini ve bu yünden kıymetli kumaşlar dokunduğunu kaydetmektedir. (3)

Aynı zat, ticaretten bahsederken, Kafkasyadan Ekbatan'a (Atropateni'ye ki, Cenubi Azerbaycanın payitahtı idi) kervanla kurtulmuş balık gönderildiğini, bu balıkların da Hazer deniziyle Gökçe gölünde avlandığını hatırlatmaktadır. Yerliler, balık yağından istifade ettikleri gibi, bunlardan bir nevi yapışkan madde dahi imal ederlerdi. Uzun müddet dayandığından dolayı şöhret alan bu tutkal ile yapıştırılmış eşya, suda bile açılmıyordu. İmâli için bu yapışkanın kullanıldığı, fil kemiğinden yapılan artistik eşya dahi, ihracat maddesini teşkil ederdi.

Kafkasyadan İrana at ihracatı da yapıyordu. Yunanlı Coğrafya âlimi Etrabon'un rivayetine göre, Ermenistan strapı (Umumi Valisi), İran Şahına yılda 20.000 at gönderiyordu. Kafkasyada at yetiştiriciliği ile Albanya ülkesi uğraşır. Pompey ile yapılan harp esnasında Kafkasya Albanyalılarının 20.000 süvari çıkardıkları, bu memleketteki at

(2) S. Bronevskiy - İzvestiya O Kafkaze. C. I.

(3) K. Gan. - İzvestiya drevnih i Rimskih psateley o Kafkaze. Tiflis 1884.

yetiştirme işinin ne kadar ilerlemiş olduğunu gösteren bir hâdisedir. Bu atların Mugan stepi ile Karabağ yaylasında yetiştirildiği şüphesizdir.

Bu sonuncu bölge, tâ zamanımıza kadar, cins at yetiştirmekle tanınmıştı. İrana ve umumiyetle Ön - Asyaya, Şimalî Kafkasyadan dahi at ihracatı yapıldığına şüphe yoktur. Çünkü, kaydettiğimiz gibi, Şimalî Kafkasya steplerinde at yetiştirme işi o zaman çok terakki etmişti. İlâve olarak, Yunanlılar devrinde Dioskuria şehrinin ehemmiyetine de temas etmek icap eder. Abhazya'nın bu günkü Suhum şehri civarında bulunan Dioskuris, Yunanlılarla Kafkasya kabileleri arasında mühim rol oynamakta idi. Stabon'un yazdığına göre Dioskuria: «Onun kuzeylerinde ve etrafında yaşayan ahalinin umumî bir ticaret merkezi idi». Buraya, muhtelif dillerde konuşan 70 kadar millet toplandığını kaydettikten sonra Strabon, bu milletlerin Sarmat kavmine mensup bulunduklarını ve heyeti umumiyelerine Kafkash denildiğini de yazısına ilâve etmektedir. (4)

Bundan, Dioskuria şehrinin, eski Yunanlılar nazarında Sarmat kabul olunan, fakat aynı zamanda Kafkash adını taşıyan Şimalî Kafkasya kabileleri için, bir ticaret merkezi rolünü oynamış olduğu mânası çıkarılabilir.

Yerliler Dioskuria şehrine karadan, veya deniz sahiliyle, veyahut büyük Kafkasya silsilesini aşarak gelirler ve getirdikleri mallar da maddenî eşya (bilhassa tunçtan ve bakırdan mamûl şeyler), bal, deri ve

ziraat mahsûllerinden ibaret olurdu. Satılan bütün bu mallara mukabil, dağlarda her zaman yokluğu hissolunan tuz alınırdı. Yunanlılar, tuzu Kırım'dan getirirlerdi. Yunan kolonistleri devrinde Kafkasya'da ticaret, umumî çizgileriyle böyle bir vaziyette bulunuyordu. Bu devir, milletlerin umumî muhaceretiyle, yani IV. cü asrın ikinci yarısında, Hunların zuhur etmesiyle sona ermiş oldu.

Bunlar, Bosfor diğer adıyla Pontus şark krallığını ve Azak denizi sahilleriyle Tamam yarım adasındaki Yunan kolonilerini ortadan kaldırdılar. Bu şehirlerin ortadan kalkması, Karadenizin Kafkasya sahillerindeki diğer kolonilerin de düşmesine sebep oldu. Ticaret merkezlerinin geliri azalmağa, halkın sefaleti artmağa ve ticaret ananesi tamamiyle unutulmağa başladı. Az zamanda, mamur ve zengin bir hale gelen şehirlerin yerinde harabeler kaldı.

Umûmiyetle, Hunların zuhuru, bütün Kafkasya ticaretinin sönmesine bir başlangıç teşkil ediyordu. Nitekim, o zamandan itibaren cenupta, İranla Bizans arasında asırlarca süren muharebeler başlamış ve Cenubî Kafkasya da bu muharebelere sahne olmuştur. Sonsuz muharebeler ve düşman ordularının istilâsı, nüfusun azalmasına, ticaret bağlarının bozulmasına ve tarihî ticaret yollarının tahrip edilmesine sebep oldu. Asyanın derinliklerinden birbirini takip ederek gelen göçebe dalgalarının baskısı altında, Şimalî Kafkasya da aynı vaziyette düşmüştü.

(4) Strabonis Geographica.

LEZGİ BİKE'NİN KIZI

— Kafkas Destanı —

Yazan : Zübeyde ŞAPLI

Çal sazı vur tamburu,
Oynasın bu çengiler!
Al çayı, doldur kuzu,
Dâvetlîm bedeviler!

Bir varmış, bir yokmuş...
Cesur, güzel, pek yaman,
Meşhur bir paşa doğmuş,
Çerkes ümerasından.

Padişah ona hayran.
Sevmiştî iki sultan...
Almadı birisini...
Kalbi kilitli miydi?

Gizli emeli vardı:
Dağıstan İmamı'nın
Kızı, Bîke-hanım'ın
Şöhretine âşıktı.

Atasından almıştı
Mürşidin öz nâmını,
Kanına karışmıştı
Mülcâhidlerin kanı:

Doğruydu Lezgi gibi,
Cesurdu Nohçi gibi,
Zarîf, Kabartey gibi,
Çelik bir ahbaz gibi.

Güzel, Adige gibi,
Mağrurdu Guşe gibi,
Aşırdı, Ubuh gibi,
Her hâlî Çerkes gibi.

O, sürgündü, uzakta
Ve mübarek bir yurтта.
Paşa koydu kalbine
Almak onu kendine.

Gitti Arabistan'a...
Dağlara, sahralara,
Şugduf, tahtaravanla,
Saltanat, tantanayla,

Ve girdi Medine'ye,
Bab-el-Emberiye'ye,
Mızıka ve askerle
Ve binbir şenliklerle.

Vardı o Emire'ye,
Sancak, ilâhilerle,
Saygı ve sevgilerle,
Seçme hediyelerle.

Paşa sevdi o yurdu,
Otuz sene oturdu,
Onbeş evlâdı oldu,
Hükümet, kanun kurdu.

Bu vaziyet, Arap Hilâfetlerinin tesisine ve Kafkasyada Arapların zuhuruna kadar devam etti. Arap hâkimiyeti, Ön Asyanın siyasî durumuna, birkaç asır için istikrar temin etmiştir. Volga havzasında yerleşen Hazer Türkleri tarafından büyük bir imparatorluk kurulması ve bu suretle Orta Asyadan yeni insan kitlesi akınının da daha VI. cı asırda önü a-

linmış bulunması üzerine, Karadeniz şimalindeki steplerde dahi aynı derecede mustakar bir vaziyet meydana gelmişti. Abbasiler devrinde, ticaret sistemiyle, o zamanki dünyayı kendi çevresine almış olan hilâfet, en yüksek payesini bulmuştu. Kafkasya dahi, aynı manzumeye girerek, ci-han ticaretinin en mühim unsurlarından biri haline geldi.

Yaptı: kale, yol, çeşme,
Mescid, tren ve medrese.
Hased, fesat, kin çoktu...
Dost ve düşmanı oldu.

Çal sazı, vur tamburu,
Oynasın bu çengiler!
Al çayı, doldur kuzu,
Dâvetlim bedeviler!

Düştü tahtından Hünkâr...
Kaç sâdık ayânı var.
Mazlum paşa sürüldü,
Bir ada'da çürüdü.

Devlete yarım asır
Emeklerine karşı
Haksızlık ona ağır...
Mağrurdu, vakur başlı.

Keder mağdur paşa'yı
Derinden yaraladı...
Kahrıla paraladı...
Mezara yuvarladı...

Rahman'ın huzurunda,
Son nefesinde, verdi,
Eşi, evlatlarına,
Bu acı vasiyeti:

— «Helâl etmem hakkımı
«Unutana sonumu,
«Hatırlayın adımı...
«Ve o şanlı soyumu!

«Helâl etmem kanımı
«Ehle eğin başımı,
«Unutan ecdadını,
«Şehid atalarımı.

«Kalbinizde tek olsun
«Bir sevgi: öksüz vatan!
«Esir milletim mazlum!
«Kalkınmadır İslâm!

«İlân edin 'Gazavat',
«Şanlı, mukaddes cihat!

«Çarpışınız son ere,
«Bütün İslâm el'ele!

«O melun düşmanımı
«Cezasız bırakmayın,
«Hain, alçak adamı
«Kat'iyen affetmeyin!

«Kanıma kan isterim...
«O yaptığını bulsun!
«Tanrı'dan son dileğim:
«Düşmana lânet olsun!

«Gidiniz Medine'ye,
«Mekke veya Necid'e,
«Arap sever Çerkez'i,
«Kardeş bilirler bizi.

«Sultan Mahmud emriyle,
«Seller gibi kan döktü
«İbrahim Der'iy'e'de!
«Çoluk, çocuk hep öldü...

«Adbül-Aziz Riyad'da,
«Emir, üstün her kese,
«Bırakacak arkada,
«Hakanları şörette:

«Adaleti kurduran
«Düşmanları vurduran
«Mağdurları koruyan
««Mağdurları doyuran

«Düşmanları bastıran
«Zindanları açtıran
«Hâinleri ezdiren
«Zâlimleri bezdiren

«Abdül-Aziz Riyad'da,
«Parlayacak cihanda,
«Kuracaktır saltanat,
«Ona lâyıktır o taht!

«Oğullarım götürün
«Selâmımı bu yurda:
«Dostum her arap Emir,
«Dostum bedevi fakir.

«Başımı çeviriniz,
«Kafkasya vatanıma!
«Rabbime hamd ediniz,
«Gidiyorum Allaha...

«Göz yaşı ben istemem...
«Günahdır, ayıp bizde...
«Fânî dünya! Boş elem...
«Tâzimler dinimize!»

Çal sazı, vur tamburu,
Oynasın bu çengiler!
Al çayı, doldur kuzu,
Davetlim bedeviler!

O kavuştu Rahman'a,
Bıraktı arkasında
Bir dul dünyada yalnız,
Altı erkek ve beş kız.

Bir hâmi Hak'tan maâda
Onlara yol dünyada.
Paşa gittikten sonra
Zindan onlara dünya.

Sadık yirmi cariyeye,
Konak, yalı, kâşâne...
Kalmıştı bir tek hâne,
Tek halaylık, tek köle.

Mal, mülk, hep erimişti
Bazı bende ellerde...
Eski günler gitmişti,
Hiç gelmemek üzere.

Paşa onlara miras,
Kutsi tek şey vermişti:
O pek eski ve pek has,
Şerefli bir isimdi.

Paşa ve Emire'nin
O nazlı kızlarına
Denk eş yoktu hiç soyca
O koca İstanbul'da.

Paşa ve Emire'nin
Kara bahutlı kızları

Yaşlı annelerinin
Haberi hiç olmazdı

Soğuk kış günlerinde
Buz gibi evlerinde
Karlı bahçelerinde
Bir balta ellerinde

Odun kırdılar bile...
Ölmüştü son cariyeye.
Paşa-Baba gitmişti,
Güzel günler bitmişti.

Yıllarca böyle geçti...
Bütün gençlik tükendi,
Seneler göç etmişti...
Saçlarına ak indi.

Arslan gibi beş erkek
Ve üç kız, hepsi melek,
Eyup-Sultana gitti...
Kara toprağa indi...

Çal sazı, vur tamburu,
Oynasın bu çengiler!
Al çayı, doldur kuzu,
Davetlim bedeviler!

Küçük kız isyan etti,
Kalktı o köşesinden:
— «Ömrüm nâfile geçti...
«Bıktım artık her şeyden!»

— «Var, dediler, uzakta,
«Kan borcu ödenecek...
«Hukuk kalmaz kırk yılda!
«Bunu kimler bilecek.»

— «Kaybolmaz hak o yerde
«Geçsede kırk yıl bile,
«Orada Şeriat var,
«Büyük, âdil bir kral var.»

— «Yalnız bir kız, oraya»
Dediler, «hiç gitmezmiş
«Ve adım atmak hatta,
«Hiç olmaz işlerdenmiş.»

— «Ben giderim,» o demiş.

«Orada, keman kağıdı,
«Güzel Emire varmış,
«Ay gibi, sırma saçlı.

«Açık eli ve evi,
«İffet sever fakiri,
«İffet'te faziletler,
«Bütün topludur, derler.

«Onun düşmanı yoktur,
«Dostları ise çoktur,
«İffet mazlumu korur
«Ve yetimi okutur.

«Kalbi, pırlanta, derler,
«Onu bütün halk sever.
«Tanrıdan başka kimden
«Korkarım, İffet varken!
«El vedaâ, ah! annecim!
«Kardeşlerim, el verin!
«El vedaâ, yandı kalbim...
«Ya dönmem, ya dönerim...»

Melek gibi annesi
Açar ona bağrını,
Yaşsız yüzü nur misli,
Kucaklar evlâdını.

Okşayarak kızını,
Tevdi etti sırrını:
— «Hedefin, bil ikidir,
«İkisi de mühimdir!

«Gayem emanet sana,
İsterim başlarını!
«Göster damarlarında
«Akan Kafkas kanını!

«Hakka verdim ben seni.
«Git, açık olsun yolun!
«Git! Hiç düşünme beni...
«Allah seni korusun!

«Eğer düşsen o yolda,
«Şehidsin, nazarımda:

«Yerin atalarının
«Arşındadır, bil kızım.

«Baba vasiyetini
«Bir sen yerine koydun,
«Sen buldun vazifeni,
«Allah yardımcın olsun!

«Sana kavuşamadan
«Göçersem bu diyardan...
«Hayırlı kızım benim
«Helâl olsun her şeyim!»

Çal sazı, vur tamburu,
Oynasın bu çengiler!
Al çayı, doldur kuzu,
Davetlim bedeviler!

Binbir zahmetten sonra
Vardı irak diyâra,
Yalnız, yoksuz, yersizdi,
Biçare ve yetimdi.

O yurdun genç hâkanı
Adıl bir padişahı,
Şanı, şöhrat ve nâmı
Hep dillere destandı:

Ölüme göz yummayan,
Sözüne doyulmayan
Yetime gönül açan
Fakire altın saçan

O yurdun genç Hâkanı
Halim, selim, kahraman,
Güneş gibi parlayan
Büyük bir hükümdardı.

Melik az konuşurdu
Ve daima okurdu,
Kafası çok olgundu,
Her hususta dolgundu.

Gülümserdi daima
Fakat o gülmez asla.
‘Gülmez-Hâkan’ demişler,
Öyle bir ad vermişler.

Faysal'ın sarayında
Yüz halayığı vardı,
Her yeni yıl başında
Üç dilber alınırdı:

Onu İstanbulluydu
Yirmisi de Gürcüydü
Otuz habes ahuydu
Kırkı gece yüzlüydü.

O bakmaz hiç birine,
— «Hürsünüz!» der hepsine,
Gönlünün Hükümdarı:
Tek sevgili Sultanı...

Güzeller ağlar gizli,
Her gece, için, için:
— «Sevmedi birimizi,
«Gülmez-Hâkân, ne için.»

Hünkârın el sürdüğü
Vardı başka birisi:
Kırtarak yürürdü
Beyaz- samur kedisi.

Pamuk gibi, kocaman,
Şahane bir kediymi,
Onu severdi Hâkân,
Kucağına gelirdi.

Saraylılar kıskanır
O bahtiyar kediye,
Gizli çeker içini:
— «Olsaydık kedi, keşki!»

Çal sazı, vur tamburu,
Oynasın bu çengiler!
Al çayı, doldur kuzu,
Davetlim bedeviler!

Hâkân severdi daha,
İki şahin maskeli,
Yırtıcı kaplan avda,
Mağrur ve pek kibirli.

Saray haralarında
Vardı cins elli nâga:

Hediyeledi Necid'den
Elli Arap Şeyh'inden.

Faysal'ın yerlerinde
Yüz kısırakları vardı,
Hepsi Necid'den gelme
Güzide hayvanlardı.

Emir'in göz bebeği
Şeyha'nın eşi yoktu!
Sevilen kadın gibi
Yürüyüşü pek hoştu!

Hünkârın sarayında
Yüz odaları vardı,
Her biri ayrı tarzda
Döşeli dayahydı:

Beyazdı kalbi gibi
Kırmızı kanı gibi
Mâvi, deryalar gibi
Yeşil, sancağı gibi.

Sarıydı safran gibi
Vardı fesliyan gibi.
En güzeli... kimindi.
O Sultanınkiydi.

Vardı ağır sırmalı,
Sedef, altın kakmalı,
En sadesi... kimindi.
O... kendisininkiydi.

O yurdun Hükümdarı
Âdil bir Padişahı,
Şanı, şöret ve nâmı
Hep dillere destandı.

O yurdun genç Hâkânı,
Halim, selim, kahraman,
Güneş gibi parlayan
Büyük bir hükümdardı.

Çal sazı, vur tamburu,
Oynasın bu çengiler!
Al çayı, doldur kuzu,
Davetlim bedeviler!

(Devam edecek)

KARL MARKS RUSYA'YI ANLATIYOR

Refik ÖZDEK

Türkiye'de marksizm hakkında her şey yazıldı. Solcular Marks'ın öksürüklerini bile derleyip bundan ahkâm çıkardılar. Fakat Marks'ın Rusya aleyhine yazdığı yazılara hiç dokunmadılar. Böylece Marksizmi bir ilim olarak ele almadıklarını, sadece Sovyet sosyalizmini telkin için Marks'ı bir propaganda vasıtası yaptıklarını ispat etmiş oldular.

Gerçi Marks'ın Rusya aleyhindeki yazıları çeyrek asır önce Türk basınında yer almış, 1946'da Vatan Gazetesi bu konuda neşriyat yapmıştı, fakat o tarihlerde Türkiye'deki solcular bugünkü kadar organize ve yayın hürriyetine sahip değildiler. Türk milleti Rusya'yı yabancılardan dinlemeyecek kadar da iyi tanıyordu. Fakat ısrarlı propaganda'nın iz bırakmamasına imkân yoktur. Bugün komünistler marksizm propagandası yaparlarken Rusya'nın Türkiye'ye hiç bir düşmanlık beslemediğini de telkin etmeye çalışıyorlar. Oysa Rusya başta Türkiye olmak üzere bütün komşuları hakkında kötü niyetler besleyegelmiştir ve bugün Deli Petro'dan beri düşündüğü bir tasarımı gerçekleştirmek için her zamankinden fazla gayret gösteriyor. Bunu, evvelce olduğu gibi bugün de herkes bilmektedir.

Karl Marks'ın Rusya'ya dair makalelerinde Türkiye aleyhindeki

temennileri de görüyoruz ki, bu, komünistlerin ilâhının da, onu ilâh sayan Rusya'nın da bizim için daima kötü niyet beslediklerinin bir başka delilidir.

Önce Karl Marks'ın 5 Mayıs 1885 tarihli New - York Times Gazetesinde çıkan makalesinden şu paragrafı alalım:

«Panislavizm sadece Slav milletlerin istiklâli için çalışan bir hareket olmayıp aynı zamanda Avrupa üzerinde yapacağı tesirlerle bin yıllık bir tarihin meydana getirdiklerini yıkmak gayesini güder. Bu ise ancak haritadan Macaristan'ı, Türkiye'yi, Almanya'nın büyük bir kısmını silmekle gerçekleştirebilir. Bundan başka bu neticeleri elde ettiği takdirde onların devamlılıklarını temin için Avrupa'yı boyunduruğu altında tutması gerekir. Panislavizm, şimdi bir nazariye olmaktan çıkmış, siyasî bir program, daha doğrusu 800 bin süngünün desteklediği siyasî bir tehdit halini almıştır.»

Marks'ın bu cümlesinde «Panislavizm» kelimesini «komünizm» ile değiştirirsek bugünün gerçeği daha iyi ifade edilmiş olur. Ayrıca bugün bu tehdidi 800 bin süngü ile değil, atom başlıklı füzelerle ve milyonluk ordularla destekliyor. Rusya «Panislavizm» deyimini yerine «komünizm»i ikâme etmiş ve buna hege-

monyasını gerçekleştirmek için vasıta yapmıştır.

«... Her şeyden önce Güney İslavları tamamiyle bağımsız bir devlet teşkil etmelidirler. Bunların tabii sevgileri güney medeniyetinin bulunduğu taraftadır. Kendi hallerine kârlırlarsa mukadderatlarını Rusya ile birleştirmez. Aksine Rusya'nın dışa taşmasına karşı bir sed teşkil ederler.

«...Vakit vakit Rusya hiç bir fena niyetli olmadığını, şu veya bu milleti himaye etmek istediğini söylüyor. İnsanlık Rusya'nın himaye iddiaları karşısında daima tetikte durmalı, basireti elden bırakmamalıdır. Meselâ Rus himayesi Romenlere çok pahalıya mal olmuştur. Ruslar bir zamanlar Leh milletini de himaye iddiasında bulunmuşlardır mıdır? Kırım, Baltık memleketleri, Gürcistan, Çerkes ve diğer Kafkas kabileleri hakkında da aynı iddiaları ileri sürmemişler midir? Şimdi de Türkleri himaye iddiasına kalkmışlardır. Buna karşı hepimiz gözlerimizi açmamız lazımdır.

«...Rusların riyakârlıklarını kavramak için Deli Petro zamanından beri yaptıkları ilhakları gözden geçirmek kâfidir. Bugün Rus hudutlarının Berlin, Dresden ve Viyana'dan mesafesi 700, İstanbul'dan 500, Stochalm'den 630, Tahran'dan 1000 mildir. Rusya'nın İsveçten kopardığı topraklar İsveç'in bugünkü arazisinden geniştir. Lehistan'dan aldığı yerler hemen hemen Avusturya kadar geniş bir saha teşkil eder. Balkanlarda Türklerin Ruslara terketmeğe mecbur kaldıkları yerler Prus-

yanın arazisi yekûnuna muadildir. Asya'da Türklerden aldıkları topraklara gelince, bunlar bütün Almanya kadar geniştir. İran'dan aldıkları yerin genişliği, İngiltere ile mukayese edilebilir. Tataristan'daki fütühatları, Türkiye, Yunanistan, İtalya ve İspanya arazisinin yekûnu kadardır. Son altmış senede Ruslar Avrupa'daki topraklarını iki misline çıkarmışlardır.

«...Hiç kimse Türklerin Anadolu üzerindeki haklarını inkâr etmiyor. Anadolu'nun nüfusu kesif olmamakla beraber burası Türklüğün ana kalesidir. Geniş imparatorluğun inzibatı için lüzumlu olan kuvvetler hep Anadolu'dan alınır. Bununla beraber Türklerin İstanbul'a hakim olmaları Batı medeniyetinin Doğuya doğru yayılmasına bir engel teşkil eder. Çünkü Türk idaresi din esasına dayanır. İstanbul'a hakim olan idare ise tamamiyle lâik ve hürriyet taraftarı bir idare olmalı, bütün vatandaşlara din ve ırk farkı aramadan, eşit hak ve imkânlar vermeli-dir.

«...Türkiye'nin Asya'da Araplarla meskûn arazisine gelince, bunlar bağımsız hükûmetler halini almalıdır.

«...Rusların maksadı Boğazları ele geçirmektir. Türkiye'ye olan İngiliz ihracatı 1840 ta 1.440.592 İngiliz lirası iken 1851 de 5.548.595 liraya yükselmiştir. Bunun üçte ikisi Boğazlardan geçer. Ruslar Boğazlara hakim olursa İngiliz mallarının geçmesine izin verecekleri hatıra gelebilir mi? Boğazlar öyle bir geçittir ki, bütün harplerin neticesini tayin

etmiştir. Helsingör ve Cebelitarık da önemli olmakla beraber Boğazlarla kıyas edilemez. Ruslar Boğazları elde ederlerse, Draç'a, uzanırlarsa, Adriatik'e de hakim olacaklardır. Her Rus ilhakı bir diğerine yol açacak, her istila bir diğerini takip edecektir. Bütün Türkiye'ye sahip olsa bile, Rusya'nın istihası tükenmeyecek, Galıçya, Macaristan ve Prusya'yı da hakimiyetleri altına almak isteyeceklerdir. Yol kesilmezse Panislav hülyacılarının ve mütaasıplarının tasvir ettikleri dünya imparatorluğunu kurmağa çalışacaktır. Rus milletin cihangirlik hissi besleyen fertlerden mürekkep olduğuna şüphe edilemez. Bunlar emellerinin meşru olduğunu ispat etmek isteyince Deli Petro'nun vasiyetnamesine başvururlar. Ne hacet! Canları isterse bundan gerilere bile gidebilirler. 967 yılında Bulgaristan'ı istilâ eden Svitoslav Bizans, Bohemya ve Macaristan üzerinde haklar iddia etmemişler midir? Rusya'nın kuruluşundan kısa bir müddet sonra Boris hanedanı, İstanbul'a daha yakın olmak için devlet merkezini Kief'e nakletmişlerdir. Onbirinci yüzyılda Kief'i İstanbul'a benzetmek için hiç bir gayret esirgenmemiş, hatta şu şehre «İkinci İstanbul» adı takılmıştır. Bizans, Rus din ve kültürünün kaynağı olduğu için, Ruslar burasını ele geçirmek arzusunu daima duymuşlardır.»

«...Rusların gayesi hem Karadeniz, hem de Baltık Denizine hakim olmak suretiyle bütün Avrupa'yı ele geçirmektir. Bu maksat için takip ettikleri usuller, ahlâki bakımdan

hoş görülecek yollar sayılamaz. Bu taleplerin devam edip gitmesi, Batı devletlerinin gösterdikleri zaafın bir neticesidir. Moskof siyasetinin daima yeknasak bir inatla devam etmesi, aynı zamanda Rus ruhunun içindeki barbarlık meyline bir işaretir. Meselâ Fransa, millî siyasetine Richelieu'nün vasiyetnamesine yahut Charlemagne'ın tavsiyelerine göre ebedi surette ayarlandığını iddia etmeğe kalkışsa ne kadar gülünç bir mevkie düşer!

«...Rusya demokratça fikirlerin ve insanlığın ruhundaki hürriyet aşkının düşmanıdır. Ruslar Türkiye'yi hakimiyetleri altına alırlarsa kudretleri iki misline çıkacak ve bütün Avrupa'ya hakim olacaklardır. Böyle bir ihtimal, insanlık, insanlık hesabına telâfi kabul etmez bir felâket olur. Avrupa diplomatları tehlikeyi kavrayamıyorlar. Aralarında bazılarının kahpeliği ve alıklığı Ruslara bir takım fırsatlar vermektedir. Batı devlet adamları ipin ucunu elden kaçırmak tehlikesi ile karşı yadırlar. Aralarındaki çekememezlikler ve kıskançlıklar, hepsini birden felâkete sürüklüyor. Onların adımlarından Ruslar istifade ediyorlar.

«...Ruslar gayelerine varmak için daima aynı usulleri takip ederler. Baş silâhları dış âlemi türktürmek ve yıldırmaktır. Avrupa'da harp havası estiği bir sırada Rus tarafı İngiliz ve Fransız basını şu fikri ortaya atmışlardır: «Zavalı Çar Nikola barışı ister. Ne çare ki, Rusya, eski Rus Partisi adına o daima harp isteyen korkunç bir grubun ha-

Şimali Kafkasya'da

ÇEÇENLER

Tarık Cemal KUTLU

Çeçenler, Şimali Kafkasya kabilelerinden birisidir. Menşe'leri hususunda tarihçiler ve ilim adamları ihtilâfa düşmüşlerdir. Rivayetlere ve ilmi kaynaklara göre Çeçenler, bin yıl aşkın bir zamandan beri Kafkasya'da yaşamış bir kavimdir.

«İlk defa yedinci yüzyılda ya-

şayan bir ermeni coğrafyacısı tarafından isimleri anılan Çeçen - İnguş kabilelerinin tarihleri halen, oldukça karanlıktır. (Türk Ansiklopedisi, c. XI, f: 87, shf. 409 - 412)»

«Çeçenler de Avarlar gibi Şarktan Volga ve Ural yoluyla Kafkasyaya gelmişlerdir. Bunlar da Avarlar gibi yerli halkla karışmışlardır.

kimiyeti altındadır...» Halbuki güvenilir bir kaynaktan aldığım bilgiye göre Avrupa gazeteleğinde bu kadar neşriyata sebep olan «müthiş eski Rus Partisi tamamiyle hayâlidir. Ruslar ne zaman Avrupa'yı türkütmek ve yıldırım isterlerse mutlaka yeni bir umacı icad ederler.

«...Ruslar çok kurnaz ve kinci-dirdirler. Bir takım Avrupa hükümdarının, bir Avrupa devlet adamının veya diplomatının zayıf taraflarını keşfetmek, tabiatını anlamak hususunda bu kurnazlıklarından ve kabiliyetlerinden istifade ederler. Batı medeniyetinin hakim olduğu tarihi cereyanlara nüfuz etmek gerekince, mutlaka âcze düşerler ve gemilerini batırırlar. Meselâ şimdi Londra'da Rus sefiri olan Liven, İngiliz hariciyesi Aberdeer'in zaaf taraflarını keşfetmekte ve raporlarında bildirmekte emsalsizdir. Fakat İngiliz milletin seçiye ve tabiatını kavramak ve muayyen bir halde İngiliz halkının meyil ve istidatlarının ne şekilde belireceğini tahmin etmek kudretinden tamamen mahrumdur.

«...Rusların en çok güvendidikleri nokta, karşısındaki devletler arasında nifak ve ihtilâfın hüküm sürmesidir.»

«...Rusların temsil ettiği Bizanslılık Batı medeniyeti karşısında eğilecek midir? Yoksa felaketli tesirleri, eskisinden daha müthiş bir şekilde canlanacak mı?

«...Kırım'da muzaffer olan Türk kumandanı Serdar Ömer Paşa, elde ettiği muvaffakiyetten sonra Rusları takibe devam edip onları tamamiyle ezseydi parlak bir netice kazanacaktı.»

Marks'ın materyalizminin ve ilerisi hakkındaki görüşlerinin tutmazlığı, yanlışlığı karşısında Rusya hakkındaki fikirlerinin doğruluğu, geçmişi bilmesinden, Rusya'yı yakından tanımasından ve olayların içinde bulunmasındandır, oysa siyasi ve iktisadi düzen hakkındaki istikbale matûf görüşleri tahminlere, faraziyelere dayanmaktadır.

İşte Marksist Rusya hakkında Marks'ın verilmiş hükmü!

Çeçen adı Avar adından daha eski bir geçmişe maliktir. Asyada büyük bir imparatorluk kuran Çeçenler, Hunların batıya geçmesinden asırlarca önce mevcut idiler. Haklarında şöyle bir rivayet vardır: Asyada Topalar İmparatorluğu zamanında toplanan bir kurultaya iştirâk etmesi gereken — Mokulu — adında bir şahıs her nedense bu toplantıya gitmediği için çöllere kaçmak zorunda kalmıştır. Zamanla bir çok aşiretleri etrafında toplamaya muvaffak olan Mokulu, Cücen İmparatorluğunu kurmuştur. Bu Cücenlerin bugünkü Çeçenlerin ecdadından olması kuvvetle muhtemeldir.

Çeçen ismine gelince; bunun aslında Javçen iken sonradan: Jou - Juan — Juan - Juan — Cu - Cen — şekillerinde telâfuz edildiği görülmektedir.

Oset dilinde: Maka, Gazikumçada: Mak, Avarcada: Nak, Çeçencede: Galğay kelimeleriyle — geri kalan — anlamına gelen Mokulu arasında dikkate şayan bir mâna benzerliği vardır.

Cücenler, bugünkü Çeçenler, Volganın batsına geçtikten sonra Avar adını almışlardır. Hunların Kafkasyadan geçişleri 363 - 373 yılları arasında olduğuna göre Dağıstana yerleşmeleri aynı tarihte olmuştur.

Eski çağlarda Dağıstanın kuzey bölgelerinden hareketle küçük Asyaya geçen İskitlerin = Sakaların = Masagetlerin Dağıstanda esaslı izler bıraktığı görülmektedir. Bugün burada yaşayan Çeçenlere verilen Miçigış adının Masagetden

başka bir şey olmadığı aşıkârdır. (Dağıstan ve Dağıstanlılar, Şerafeddin Erel, 1961 İst. shf. 35 - 37)»

«Miçigış, XVI - XVII yüzyılda Rus kaynaklarında kullanılmıştır. (Türk Ansiklopedisi, c. XI, f. 87, shf. 409 - 412)»

«Arkeolojik kalıntıların ve toponominin tamıkhına göre Çeçen - İnguşlar Kuzey Kafkasyanın yerli kavimleri olduğu anlaşılmıştır. (Türk Ansiklopedisi, c. XI, f. 87, shf. 409 - 412)»

«Eski Yunan tarihçisi Herodot, (M. Ö. V. asır) İskitlerin, Derbent geçidinden Ön Asyaya geçerken — Çeçen - İnguşların yaşadıkları — kısmen dağlık, kısmen ovalık bölgelerden aştıklarını yazmaktadır. (E. İ. Krupnov: Çeçen - İnguş Tarihine dair shf. 40 - 41. Yeni İstiklâl Gazetesi, sayı 287, 8 Mart 1967 Batırhan'dan naklen.)» «Krupnov'un 1960 yılında Sovyetler Birliği İlimler Akademisi tarafından yayınlanan 518 sahifelik Kuzey Kafkasyanın Eski Tarihi adlı eserinde yazdığına göre, meşhur heykeltaş ve antropolog Gerasimov tarafından Assinof dağ boğazında ortaya çıkarılan, Milâttan 5 asır öncesine ait bir kadın büstünün dağlarda bugünkü Çeçen - İnguş kadınlarının simasına tam olarak benzerdir. Bütün bu belgeler ve diğer deliller gösteriyor ki Çeçen - İnguşlar burada, yaşadıkları yerlerde binlerce yıl öncede yaşamışlardır. (Yeni İstiklâl Gazetesi, Batırhan, s. 287, shf. 10)»

«Bir kısım tarihçiler de Alman milletinin, Avrupa içlerine dalmış o-

lan Çeçen gazilerinin neslinden olduğuna dair bir takım deliller ortaya koymuşlardır. (Kahraman Çeçen - İnguş Milletinin Faciası Dr. Bahaeddin Vediş - Naif Arslan, shf. 48, Bedir Yayınevi, İst.)»

Bahsedilen bu deliller eserde mevcut değildir. Aynı iddianın ne derece doğru olduğu da şüpheye değer. Yine aynı eserde şu da kayıtlıdır: «Bazı tarihçilere göre de: Bir müddet Mısra hükmeden Heksozlar Çeçenlere dayanırlar. Burada bir çok rivayetler de mevcuttur: Ömer bin Hattab zamanında Medine'den çıkarak kuzey doğuya müteveccihen hareket eden, nihayet Buharaya ulaşan, oradan garba doğru yürüyerek Hazer Denizinin doğu kıyılarına yerleşen, zamanla torunları bu Çeçen memleketi olan Kafkasyaya ulaşan Muaz bin Cebelin neslinden olduğu söylenmiştir.»

Bu rivayet, bilemediğimiz bir teşbihe isnat edilmiş olsa gerektir. Aynı hususta General İsmail Berkokun eserindeki tasnif ve hükümler de dikkate şayandır:

«Kafkasyada halen üç ırka mensup insanlar vardır:

1 — KASLAR; M.Ö. X - 1500 (Pale ocauca siens) 2 — ÂRİLER; M.Ö. 1500, M.S. 5. asır (Hint ? Avrupa = Kaslar - Âriler) 3 — TÜRANİLER; M.S. IV. asra kadar (Kaslar - Âriler - Turaniler)

Kafkasyanın etnik bünyesini meydana getiren kabileler de şunlardır:

I — GARBİ KAFKAS GURUBU: (KIRKASLAR) — a) — Meotlar, b) — Kerketler, c) — Ahin-

ler, d) — Zih'ler (Çihler), e) — Hanuhlar, f) — Basklar, g) — Sanuh'lar.

II — ORTA ve ŞARKİ KAFKAS GURUBU (KASLAR): h) — Nohçiler (Çeçen - Galgay) ı) — Andelaller (Dağıstanlı Avarlar) i) — Lak'lar (Dağıstanlı Gazikumuklar), k) — Lezgiler, l) — Kas - Aka...

Meot camiasının Azak Denizi'nin şarkında ve Don nehri mansabında bulunan kabilelerden Sermatların hüküm ve nüfuzu altında kaldıkları malumdur. İşte bu vaziyet bazı Kafkas kabilelerinin Sermatlardan olduğu hükmünü doğurmuştur. Çeçenleri de bunlar arasında sayanlar vardır. Çeçenler Azak Denizi'nin Şark kıyılarında oturmakta iken şimdiki yerlerine intikal etmişler ve Hazer Denizi kenarlarına kadar yayılmışlardır. Terek nehri ağzı hızasına tesadüf eden Çeçen Adası ismi Çeçenlerin bu sahillerde oturmuş olduklarını gösterir.

Şimdiye kadar bu kanaata muhayyir her hangi bir fikir serdedilmiş değildir. Ve binaenaleyh aksi sabit oluncaya kadar Çeçenler hakkındaki bu kanaatımızı muhafaza edeceğiz. (Tarihte Kafkasya, Gnrl. İsmail Berkok, 1958 İst.)

Asıl Çeçenler kendilerine «NOHÇU = NOHÇİ = NOHÇOY», kabilesi İnguşlara da «Galgay» demektedirler. Ayrıca Tuş (= Bats'), A'uvh, İçkeri, Tösk gibi unutulmaya doğru giden Çeçen kolları da vardır.

Komşuları Osetler Çeçenlere «Makalun ve Çançan», Kabartaylar: «Şanşan», Kumuklar: «Miçi-

giş», Çerkezler: «Şeşen», Avarlar da: «Çeçen» adı verirler.

Son zamanlara kadar Çeçenlerde, pedersahilik esasına dayanan feodal bir rejim uygulanmıştır. İlkel topluluk münasebetlerinin kalıntılarını saklayan Çeçenler, kölelik yanında, konukları koruma göreneğini, kan gütme, yağma v.b. gibi gelenekleri son yıllara kadar yaşatmıştır.

Yine son asırlara kadar Çeçen ve İnguşların arasında eski klan usulünü andıran bağımsız soylar vardı. Bunlara kendileri teyp demektedirler. Teyplerin, yani soyların neye dayanılarak ayrı özellikler gösterdiğine dair elde kaynaklar yoktur. Sadece adları yaşayan bu soyların izleri ve işaretleri mevcut değildir. Ağızdan ağıza gelen bilgiler de esassız bir gerçeğe dayanmamaktadır. Bu teypler şunlardır: Ekki, P'archo, Karho, Sentro, Alro, Çenti, Zintkoy, Biltoy, Gumho, Gilnoy, Gardloy, Gezloy, Beynoy, Beştoy, Dişnoy Enginoy, Erştoy, Kursloy, Şeystoy, Gendirginoy, Şuatoy v.s. gibi...

Birçok teyplerin dağlarda özel kuleleri (= bo'uv) bulunmakta idi. Bu kuleler dış saldırıya karşı birer korunma tedbiri idi. Soy büyükleri iki üç yılda bir toplanarak bilgililer (kietırço) meclisini kurar, iç ve dış kararları alırlardı.

Din bakımından eski Çeçen ve İnguşların tanrıları arasında Dayala = Malh = Sigil (= Güneş ve Gök Tanrısı), Selâ = Şilhestik (Gök gü-rültüsü ve yıldırım tanrısı), Furki = Moh (rüzgâr tanrıçası) Çaça =

(su tanrıçası), Khinq = but (ay tanrıçası) ve Tugoli (bereket tanrıçası) anılabilir.

VIII ve X uncu yüzyıllardan sonra Hristiyanlık ve diğer dinler terkedilmiş, Müslümanlık kabul edilmiştir. XVII y.y.dan sonra İnguşlar da dahil olmak üzere Dağıstana tamamen İslâmiyet hâkim olmuştur. Bu memleketlere Müslümanlık şarktan gelmiştir. Bu sebepten Nohçiler Şafî'î olmuşlardır. Çeçeneline tarikatçılık da girmiştir. Nohçilerin millî bünyelerinde dinin büyük tesirleri olmuştur. Nitekim İslâmlığın kabulünden sonra Şimalî Kafkasyalıların Ruslarla savaşları tarihlere geçmiştir.

Kafkasyanın kuzey doğusunda yaşayan Çeçenlerin komşuları doğuda Kumuklar ve Avarlar, batıda Kabartay ve Osetler, kuzeyde Kazaklar, güneyde de Havsurlar ve Tuşlardır.

XV inci asırda bir milyonu mütecâviz olan Çeçenler 1939 da nüfus bakımından 408.000, 1958 de 700.000 ve bugün de tahmin üzere 800 - 900 bindir. Çeçenlerin nüfus kesâfeti Dağıstan kabileleri arasında başta gelmektedir. Toprak alanları 19.300 Km² dir. Üç şehir, üç de şehir tipinde yerleşme yeri vardır. Başşehri Grozny'dir. Siklet merkezleri Terek nehrinin güneyindeki Sunja Havzasıdır.

ÇEÇENLERİN RUSLARLA İLK MÜNASEBETLERİ:

Çeçenlerin Ruslarla ilk defa münasebete gelişleri 1781 yılına tesadüf eder. Rus Kraliçesi Katerina, Deli Petronun saviyetleri arasında

yer alan «Güneye doğru yayılma»nın zamanı geldiğine kâni olmuş, hazırladığı orduyu da Şimâli Kafkasyaya sevk ederek 1748 yılında Daryal Boğazı üzerinde Vilâdikafkas kalesini yaptırmıştı.

Ruslar Kabartay ve İnguş mıntıkalарının tamamını, Kırımın ve Çerkezistanın bir kısmını ele geçirdiler. Kuvvetli tazyikler Kuzey Dağstanın Terek Havzası boyunca görülmekte idi. Çeçenlere yapılan bu tazyikin hemen arkasından umulmadık bir şekilde UŞURMA (= İMAM MANSUR) hâdisesi cereyan etti.

«Bundan sonra İmamlar Devri adıyla anılan ve Kafkas İstiklâl Harplerinin en kanlı safhasını teşkil eden bir devreye girildi. Bu devre 1745'de İmam Mansur ile başlar. (Kuzey Kafkasya, Ahmet Hazer Hızal, Orhun yayınları, 1961, s. 37)»

UŞURMA (= İMAM MANSUR) ve SAVAŞLARI

(Doğ: 1722, 1732, 1748 = ? — ölm: 1794)

«1748 yılında Çeçenistan'da, İlistinci avulunda fakir bir Çeçen ailesinin bir erkek çocuğu dünyaya geliyor. Babası Şebesse, sonraları İmam Mansur namıyla, Rusya İmparatorluğuyla boy ölçüşecek olan oğluna Uşurma adını veriyor. Aile bir kaç sene sonra Sunç nehri vadisinde Aldı avuluna hicret ediyor. (Birleşik Kafkasya Dergisi, Bekir Demirel, 1965 İst. Sayı: 4, shf: 43 - 39'a bakınız. Aynı konunun dip notu da şöyledir: Uşurmanın 1732 de doğduğu söylenirse de esas kaynaklar 1748 üzerinde ittifak ederler.)»

Şerafeddin Erel, Dağstan ve

Dağstanlılar adlı eserinde, (Shf. 114 - 118) Uşurmanın 1722 senesini doğum tarihi olarak alırken, doğum yerini de Elda köyü olarak kaydetmiştir. Aldı = Elda olduğu malumdur. Ancak İlistinci veya Elda da doğduğu, bu iki kaynakta görüldüğü üzere birbirinden ayrıdır.

Biz şimdi burada, Dağstan ve Dağstanlılar adlı eserden, İmam Mansurun Savaşlarını özetleyerek iktibas edeceğiz.

Köyünde imam olan ve baba terbiyesiyle hem içtimai, hem de dinî yönden yetişen İmam Mansurun tahsili tam olmamasına rağmen vakur, azimli, ve vatanperver bir insan olarak bütün Kafkas kabilelerini birleştirdi, köklü bir müridizm kurdu. Savaşlardaki ilk başarılarıyla adını dünyaya duyurdu.

1783 de İmam Mansur (Uşurma) bir beyanname neşretti. Neşrettiği beyanname şu cümlelerle başlamaktadır: «İnnehû - Mine'l İmamî'l - Mansur ve innehû Bismillâhirrahmânirrahîm ve Eliddülehum mestata'tüm min kuvvetin.» Mânası: «Esirgeyen ve bağışlayan Tanrı adı iledir. Allah bize düşmanlara karşı gücümüzün yettiği kadar bütün kuvvetlerle hazırlık yapınız diye emrediyor.»

Çok geçmeden onbin kişilik bir kuvvetle Vilâdikafkası ve Mozdoku aldı. Kızlar Kalesini tahrip etti.

1786: Küçük Kabartay bölgesini Ruslardan kurtardı. Albay Nagehin kumandasındaki Rus kuvvetlerini mağûp ederek geriye attı. Şimâli Kafkasyanın mühim bir kısmını Rus işgalinden kurtaran Nuhçu

Uşurma kuvvet bakımından takriben yirmiye karşı bir nisbetinde savaşmıştır.

1787: Osmanlı - Rus harbi sırasında, Dağıstanda Avar Hanlarından Oma Han 30.000 kişilik bir kuvvetle Gürcistana akınlar yaparken, Dağıstanın kuzey-batı mıntıkasında bulunan İmam Mansur (= Uşurma)'nın kuvvetleri de, üstün Rus kuvvetlerine karşı senelerce devam eden mücadele sonunda hırpalanmış bir halde idi. Bununla beraber o da General Tökeli kumandasındaki çok seçkin askerlerden mürekkep üç Rus fırkasını Kuban Nohrinin güneyinde karşılamaktan çekinmedi. Fakat düşman ordusuna nisbetle silâh ve cephane bakımından pek zayıf olduğu için bu savaşta mağlûp oldu.

Ruslar Gürcistan yolu üzerindeki Kabartayları istiklâllerini tanıyacıklarını vad ederek, onları kazanmaya muvaffak oldular.

Osmanlı - Rus Harbinin neticesinde Rusların Kafkasyadan atılacakları ümidini besleyen İmam Mansur harbin Rusların lehine inkişaf- lar göstermesi yüzünden sarsıldı ve Anapaya çekildi.

1789: Ruslar General Bulgakof ve Vilikof kumandasında 12000 kişilik bir kuvvetle taarruz ettiler. Anapanın tabyalarına kadar girme-

ye muvaffak olan Ruslar iki bin ölü ve üç bin yaralı vererek geri çekilmek zorunda kaldılar. Bu zafer, ordunun ve yerli halkın mâneviyatını çık yükseltmiş olduğu halde Battal Paşa bundan lâıyık ile faydalanmasını beceremedi. Ve düşmanla kat'î bir harbe tutuşmadan bir kısım taraftarları ile Ruslara teslim oldu.

Anapa muhafız vekili İpekli- zade Mustafa Paşa ile İmam Mansur on dört gün, Kafkas umumî valisi General Kont Gudovitz'in 15 tabur piyade, 3000 nişancı, 55 süvari bölüğü, 12 kazak alayı ve 50 topuna karşı koydular.

Ama neticede Anapa düştü. İmam Mansur da yaralı olarak esir edildi. Kendilerine karşı koyan Uşurma'yı Çariçe görmek istiyordu. 1791 yılı Temmuz'unda «câni» diye hitap etti. Hapsettirdi. Çariçe Katerine kahraman esiri, Osmanlı hükûmetinin tavassutuna rağmen 1794 de idam ettirdi.

Şimâli Kafkasya'da bu istiklâl mücâhidinin devresi böylece kapandı. Tarihler, Kafkas savaşlarında İmam Mansur Uşurma'nın sadece ismini kaydetmekle yetinmektedir. Bu iyi bir davranış tarzı olmasa gerektir.

İleride ayn konuyu daha mu- kayeseli bir şekilde ele alacağımızı tahmin ediyoruz...

MEHMET PİŞKİN — MEHMET COŞAR

KIRIM KURBANLARI

(Bu kitabı mutlaka okuyunuz)

İsteme adresi: **Mehmet Coşar**

P. K. 20 — ANKARA

ÜÇ GÜZELLİK

Bilmem herkes nasıl bir sıraya kor,
Yer yüzünün nimet ve güzelliğini?
Ben küçüktenberi derim ki içden,
Üç hazine ya da üç güzel vardır:

Bunlardan ilk başda, yüksek tepeler,
Karlı külâhlarına olurum hayran.
Karşidan hoş durur o patikalar
Nişanesidir yüksek dağların.

İkinci; gönlümde yeri var benim:
Boy boy dalgaları bağrında boğan,
Bir şeye değişmem doğrusu, sorsan,
O engin ve mavi güzel denizi.

Üçüncü güzellik demeti bence:
Yer yüzünün rengi ve süsü olan,
Yaylalar, ovalar, göl ve nehirler
Onların yeşil, mor, rengârenk yüzü.

Sevgili vatanım güzel Dağıstan,
Dünyaca sevilen o nimetlerin,
Benim üç hazinem, üç güzelliğin,
Hepsi de sende var, mağrurum cidden.

Resul Hamzat'tan

çeviren : Rasih SAVAŞ

Hikâye:

SAESS'İN OĞULLARI

Osman ÇELİK

(Rus - Alman ittifakı uzun sürmedi. Dostluk gösterisi, iki zorlu düşmanın, birbirilerini daha yakından izlemesi içindi. Deneme, Polonya'nın hayatına maloldu.

Almanya çoktan seferberdi. Rusya, yalnız kalmayacağını bildiği için fazla gürültü yapmıyordu. Karanlık bir mağara gibi, sessiz ve loştu. Mesafe, geniş bozkır, soğuk ona güven veriyordu.)

....o....

1.

1917'de ihtilâl patlak verip, zıt kuvvetler nihayetsiz bozkıra yayılınca, yüzlerce ümit belirmişti. Rusya'nın her tarafında çeşitli gruplar doğmuştu. Kafkas berzahı kaynıyordu. Satahta millî hükümetler kurulurken, altta komünistler bildiklerini yapıyorlardı.

Çok geçmeden cepheleer çözüldü. Panik başladı. Kafkasya misli görülmemiş insan akınıyla, anarşiyle doldu. Çeşitli milletlerden, her rütbeden, her sınıftan insan. Hastalıklar.. İnsana ızdırap ve ölümler veren, azgın cinsinden. İki mavi deniz arasındaki, sıcak vadiler, yeşil dağlar çöplüğe döndü. Kan, kemik, mikrop- lar, yangın ve savaş artıkları.. Denizlere açılan, karadan başını alıp - giden, toprağa giren.. Herkes, ağırlığını, kirlisini burada bırakıp gitti. Sâess'in kocası Besni Ahmette.

Sâess, bütün bunları görmüştü. Yeryüzünün bu mahşerinde, iki oğlunu ve kızını güçlükle korumuştı. Kocasını dönmeyince, «öldü» demişti içinden. Ama, nasıl ve niçin öldüğü-

nü kimseye soramamıştı. İnsanca duyguları, o'na yetecek bilgileri toplamıştı. Bildikleri, o'na; susmasını, beklemesini, sabretmesini emrediyordu. Gençti. Çocukları küçüktü. Bu durumda, hayatın ağır yükünü taşımak gücü. Fakat, yaşamak bir mecburiyetti. Dünyaya gelmenin cezasıydı. Çekilecekti.

Savaş ve ihtilâlden sonra ayrı bir hava belirdi. Çalıştı. Çocukları büyüdü. Bir boyunduruğa koşulmuş gibiydi. Durmadan gidip - geldi. Yemesi - içmesi, konuşması, dinlenmesi mekanik bir olguydu. Katılmadığı bir rüyaydı hayatı.

Derken, aynı şeyler, yirmi yıl önceki olaylar tekrar ufukta göründü. Nevar ki, Sâess artık yaşlıydı. Hastaydı.

2.

Sâess, yolun sağındaki kalabalığa yaklaştı. Durdu. Dinledi. Herkesin kulak verdiği ortadaki ses: «Savaş yakında kopacak. Almanlara güven olmaz. Hitler delisi, topun ağızını yakında bize çevirecek. Rusya-

nın emekçi halkları, bu sinsi düşmanı tepeliyecek kadar güçlüdür. Yeter ki..» diyordu. Bir plâk sadeliğiyle, etrafa bir garip nakarat yayıyordu aynı ses. Konuşan, bir halk komiseriydi. Sâess, kültürsüz bir kadındı. Dünyayı doğru - dürtüst tanımazdı. Ama, büyük bir sezgi gücü vardı. Gözlerini kısararak bir süre dinledi. Buruşuk, çizgili yüzü daha da kötü karışarak uzaklaştı. O'nun için durum anlaşılmıştı. Son yarım yüzyılın, hertürlü felâketini görmüştü. Şimdi sıra, çocuklarıydı. Son yarım yüzyılın, hertürlü felâketini görmüştü. Şimdi sıra, çocuklarıydı.

Gerçekten öyle oldu. Bir oğlu askere alındı. Demadıyla diğer oğlu, isyana katıldı.

3.

Sâess'in büyük oğlu Aslan, Moskova'yı müdafaa ediyordu. Siper, buz ve çamurdan örülmüştü. Soğuktu. Sağında bir Özbek, öksürüp duruyordu. Yere yatmış bir Kazak, savaşa, savaşı çıkaranlara rahmet okuyordu. Birkaç Rus, ısıklıkla bir orkestra kurmuşlardı. Bâzen bir top mermisi, sipere yakın düşüyor; uzaktan makineli tüfeklerin sesi geliyordu.

Aslan düşünüyordu. Düşünceleri beyinde bir burgu gibi dönüyordu. Izdırap çekiyordu. «Kimin hesabına ve niçin çarpışıyordu?» «Şu Özbek, biraz ilerde duran şu Kazanlı.. Kimin, kimin için?» «Ya şu Kazak! Rus'un av köpeği. Ya o, ne yaptığını biliyor mu?» «Kötü düzen! Çirkin, kara dünya! Vahşi, hiçbir zaman medenî olamayacak insanlık.

Lânet herşeye!»

4.

Sâess'in küçük oğlu Hamza, Almanlar Kafkasyaya girince, dağdan inmmişti. Kurulan, gönüllü birliklerinden birine kumanda ediyordu. Almanlara büyük güveni vardı. Mutlaka savaşı kazanacaklardı. Kafkasya hür olacaktı!

5.

Ukranya bozkırlarında, savaşın kaderi değişti. Çamur ve buz deriyası, seri hareket eden, vurucu, Alman birliklerini çabuk yordu. Çekilme, arkasından telâş ve panik başladı.

Hamza, son olarak evine uğradı. Annesi yatıyordu. Yaşlı kadın, artık bitmek üzereydi. Gözleri, yılların ötesinden bakıyordu. Hamza: «Döneceğim!» diyordu. «Çekilme savaş icabı.» Kız kardeşine baktı. Kucakladı. «Seni götürmek isterdim. Annem!!» Kuru gözler. Kanı zehirliyen iç kanama. Ayrılığı böyle oldu Hamza'nın. Yol boyunca, top - tüfek sesleri arasında, korkunç çığlıklar duydu. Annesini ve kız kardeşini, yarılmış hayvanlar arasında gördü. Keskin dişler arasında, bir kadın elinin son kıvrımını silemedi kafasından. Avrupa'nın ortasında herşeyin bittiğini gördü. Korkunç kâbuslarla dolu düş bitmişti. Ümit - korku, iyi - kötü; bunlardı düşleri yaratan. Kendisi için 'ümit ve iyi' yoktu. Bunu öğrenmişti.

6.

Aslan, Berlin'i kuşatmıştı. Kızlordu zaferin eşiğindeydi. Rus cephesinde, bayram havası esi-

yordu. *Rus hariciyesi ve erkânıhar-* bı, bu kadarını ümit etmiyordu. Geleceğin gerçek düşmanları, dostça, kurtlar sofrasına oturuyordu. Berlin intihara hazır. Binlerce ton, milyonlarca mermi, bu, eski mağrur kentin üzerine döküldü. Bütün savaş araçları, son pisliklerini onun üzerine boğalttı. Sustu. Sanki, Allahın lânetine uğramıştı. Garip dumanlar tüttü üzerinden. Dünya ajansları: «Berlin düştü!» dediler.

7.

Hamza, son sahneye seyirciydi. Almanlar, intihara, kimseyi ortak etmek istememişlerdi. Bir neden: Kimseye güvenleri yoktu. Bir neden de: Artık Alman mütecaviz değil, kendi vatanını koruyordu; bu, suçluluk ruh hali içinde, şeref savaşı vermektir.

Bu sırada, Avusturya'da, Drau nehri kıyısında mülteci kampları kurulmuştu. Bunlar, büyük kavgayla ilgili olmayan, fakat kavgadan çok şey ümitetmiş zavallı topluluklardı. Hamza, işte bu sefalet karargâhındaydı. Diğerleri gibi, yeryüzünü tanrılarının son kararını bekliyordu.

Yedi yıl süren savaşta, sayısız suç işlenmişti. Milyonlarca insan öldürülmüş, sürülmüş, herşey yakılıp yıkılmıştı. Yeni bir dünyanın, her türlü kötülükten arık bir düzenin kurulabilmesi neye bağlıydı. Savaşan tanrılar, üç milyar insana neler vadedecekti? Binlerce dosyasıyla bir mahkeme, kayıp hürriyetlerin iadesini sağlayacak bir adalet divanı ümit etmek hayâl miydi?

8.

Berlin'e, ilk kızlordu girmişti.

Madde yıkımı bitmiş, mânevî yıkım başlamıştı. Alman başkenti, artık, Alman gururunu temsil eden eski kent değildi. Kadınların ekseriyet teşkil ettiği Berlin halkı, Alman milleti adına tam anlamıyla kefarete ödüyordu. Düşman şerefsizce öc alıyordu.

Mahzenlerden, sığınaklardan, sağlam kalmış binalardan Alman kadınlarının çığlıkları gelirken; ölümlü, şerefsizliğe tercih eden Alman erkekleri intihar ederken; Rus askerleri arasında, kendi halinde, olanları görmemek, duymamak için başka şeylerle meşgul olan sessiz gruplar vardı. Bunlar, Rus soyundan olmayan askerlerdi. Ekseriyetle, Türkistanlılar, Kuzey Kafkasyalılar..

Aslan, böyle bir grup içinde, kendi hemşehrileri arasındaydı. Yüzükoyun yere uzanmıştı. Aklına, birini tutmaz şeyler geliyordu. Düşünceleri, bir yere konamayan kelebekler gibi, durmadan alçalıp havalandırıyordu. Bilmediği bir yola düşmüş; yol, bilmediği bir yerde bitmişti. «Şimdi, ne olacaktı?» Bir arkadaş, akordeonla millî havalar çalıyordu. Bir ara, iki arkadaş, sıkıntıdan oynayıp zıplamaya başladı. Grup, elle tempo tuttu. Aslan dönüp bakmadı. Herşey gereksizdi.

9.

(Galipler Yalta'da toplandı. Savaş bitmişti. Güçlü düşman yere sevrilmişti. Daha önceden, Alman tehlikesini gözlerinde büyüten batılılar, herşeyin bittiğini zannediyorlardı. — Aksi olsa bile, öyle görünüyorlardı. — Dünya, ebedî bir barışa giri-

yordu. Küçük ve geri kalmış milletlere — hele Avrupa dışında olursa —, hiçbir zaman değer vermemiş batılı, uçarı bir sevinç içindeydi. Batıda kurulmuş istismar dengesini bozacak Almanyanın yıkılması sevinç için kâfi bir vesileydi. Daha savaş içinde, savaş sonrası plânlarını hazırlayan Ruslar, Yalta masasına hazırlıklı geldiler. Zorluk çekmeden, dilediklerini al el - acele müttefiklerine kabul ettirdiler.)

10.

(Avusturya toprakları üzerinde, Alman ordularıyla birlikte Rusyayı terketmiş yüzbine yakın mülteci vardı. Bu, gerçek savaş malûlleri, milliyetlere göre, gruplar teşkil etmiş, ayrı ayrı kamplar kurmuşlardı. Yalta kararlarına göre, bunlar iade edilecekti.)

11.

Sâess'in küçük oğlu Hamza, savaş esnasında, gönüllü orduda subaylık yapmıştı. Onun için, ilk teslim edilenler arasındaydı. Bir askerî CMC içine, tıkabasa doldurulmuşlardı. Hiçbir insanî ihtiyaç temin edilmeden, yolculuk devam etti.

Hepsi biliyordu. İçinde bulundukları durum, bir daha değişmiyecekti. Bu yol, sona gidiyordu. Zihinlerde; savaş, hukuk, barış, insan, hak, iyilik, doğru, kötülük.. gibi sonu gelmeyen kavramlar, hiçbir sıra ve yer tanımadan kaynayıp duruyordu. Geride kalan, sözde insana ait evrensel düzen, bir daha düzelmek üzere yerinden oynamıştı. Bu haliyle; geriye, insanlığa, son bir defa olsun ümitle bakmaya değmezdi.

12.

Aslan, Berlin'den çekilmişti. Şimdi Doğu Avrupa'da, bilmediği bir yerde, geçici bir karargâhtaydı. Etrafını çeviren tepeleri, ormanlarla kaplı, karanlık bir vadide nöbet tutuyordu. İğrenç bir görevdi bu. Ruslar, savaşın son hesaplarından bazılarını, bu vadiye kapatacaklardı. Aslan, seri cinayetlere nöbet tutuyor, tanıklık ediyordu.

Vadi için güneş, çokta batmıştı. Aslan, bir düzlüğü çeviren dikenli telin kenarında duruyordu. Fazla dik olmayan bir yokuşu, iki CMC hırılıyarak çıktı. Arka kapaklar açıldı. Civarda koşuşmalar oldu. Nişan mangaları yerini aldı. CMC'lere tırmanan Rus erleri, ruhlarını ;oktan terketmiş bir sürü et ve kemik parçasını yere döktü.

CMC'ler çekildi. Erler, yerdeki-leri sıraya dizdi. Çoğu ayakta duramıyordu. Kimsenin yardımı olmadan, kalkmaya çalışanlar vardı. Çoğu, evrenin pis güçlerine, son defa olsun meydan okumak, mümkün olmasa da canlı görünmek gayreti içindeydi.

Aslan, kardeşi Hamza'yı görür gibi oldu. Pek seçemiyordu. İki eli arkasında, atak, cesur bir duruşu vardı Hamza'nın. Yüze yakın namlunun ağzında, sayısız alev parladı. Ayaktakiler, sessizce, hiçbir hareket göstermeden yere yığıldı. Yarı karanlık düzlük, temelleri karardı. Herşey bittiği zaman, Aslan, bir eşya kadar donuktu. Taştan bir heykel gibi, kuru ve ruhsuzdu.

13.

Bir yıl sonra, Sâess'in canlı tek

ŞİMÂLÎ KAFKASYA — BOLŞEVİK RUSYA MÜCADELELERİNDEN HATIRALAR...

Kâzım KAP

En büyük ideallim, Şimali Kafkasya'nın istiklâline kavuştuğunu görmektir. Medenî bir milletin istiklâliyeti, (hele o millet bu uğurda asırlar boyu varını - yoğunu ortaya koyarak mücadele etmişse) en tabii hakkıdır. Ben, bu mukaddes idealin gerçekleşmesi için bütün varlığıyla çalışmak, gerekirse hayatını bile feda etmek arzu ve heyecanı ile dolu bir Kafkashyım.

1918 yılında, Azerbaycan hükümetinin emrinde Karabağ vilâyeti jandarma kumandanı olarak Ermenilere karşı harbediyordum. Bu sırada mütareke ahdedildi (1918). Türk ordusu, terk-i silâh ederek Azerbaycan'ı terketmek üzere galip devletlerin kumandanları tarafından tazyik ediliyordu. Azerbaycan hükümetinin teklifi üzerine vazifemin başında kaldım. Galip devletlerin makamlarına karşı Osmanlı ordusu ile ilişkisi olmayan, Kafkasyalı bir zabıt olarak kendimi tanıtmak için gerekli hazırlıklarımı tamamladım. Osmanlı ordusundan bir çok gönüllü subay ve nefer benim birliğime iltihak ediyordu. Bunları, Azerbaycan hükümetinin askeri kıyafetine sokarak kadroya dahil ediyordum.

Bu, iltica eden kıt'alar gittikçe arttı. 4350 kişilik muntazam piyade, 565 kişilik süvari ve 87 kişilik (muhtelif rütbede) zabıt iltihak etti. Bu birliklerden 1920'şer mevcutlu, tam teçhizatlı iki pi-

yade alayı tesis ederek Ermenilere karşı cephe aldım. Geri kalan 1075 kişiden de düzenli bir Süvari muhafız alayı teşkil ederek vazifelendirildim (1918).

Azerbaycan devletinin topraklarına tecavüz eden meşhur gerillacı general Ant-
ranik'in kuvvetlerini ağır zayıyat verdirek tadettikten sonra, dahilde başkaldıran bolşevikleri tenkile başladım. Diğer taraftan da, Şimali Kafkasya'yı istilâ etmekte olan Denikin Ordusuna karşı müdafa tertibatı alıyordum. Bu sırada Azerbaycan, Gürcüstan ve Şimali Kafkasya hükümetleri Denikin'in tecavüzüne karşı müşterek bir hal çaresi bulmak için Tiflis'te 52 delegeden mürekkep bir kongre ahdetmiş bulunuyorlardı. Kongre azaları benimle irtibat tesis ettiler. Meşhur Şimali Kafkasyalı diplomat Ali Han Kante-mir Bey'in başkanlığında 3 kişilik bir heyet, kongre başkanı Ahmet Salikof'un 10. 8.1919 tarihli bir davetiyesini hamil olarak Karabağ'daki karargâhıma geldiler;

oğlu Aslan, evine döndü. Kız kardeşini yalnız buldu. Annesi Sâess, ölmüştü. Aslan kız kardeşini kucakladı. İçinde hiçbir özlem yoktu. Tanrının herkese verdiği, basit bir tutkuyla hareket etmişti. Doğal, mekanik bir yönelişti. İç evrimi durmuş, gerçek, insanın yüce duyguları yok olmuştu.

Günler, aylar geçti. Aslan evlendi. Kız kardeşi ayrıldı, başka bir ye-

re yerleşti. Ne aslan kız kardeşine, ne de kız kardeşi Aslan'a, Hamza'yı hiç sormadı. Soramadı.

....o....

(İkinci Dünya savaşı üzerine, çok şeyler yazıldı. Fakat, Sâess'in oğulları neden savaştı, araştıran, soran olmadı.

12/sah/12/1967
ARDAHAN

vaziyetin vehametini anlattılar. Birlikte Tiflis'e gittik.

Kongre başkanı Ahmet Salikov vaziyeti anlattı ve benim fikrimi sordu ve bu hususta yapılması icabeden askeri hazırlık hususundaki nokta-yi nazarımı kürsüde açıklamamı istedi.

1 saat 45 dakika devam eden bir konuşma yaparak şu tedbirlerin alınmasının faideli olacağını beyan ettim:

1 — Azerbaycan hükümeti hudut boyunca derhal askeri manevralara başlamalıdır.

2 — Gürcü hükümeti de aynı şekilde hudutta ve Karadeniz sevhârlinde tatbikat-ı askeriye geçmelidir.

3 — Azerbaycan hükümeti erzak, ilaç, elbise, cephane ve vesait-i nakliye vermemelidir.

5 — Gürcü hükümeti zâbitan, silâh, cephane, top ve makinah tûfek tedarik etmelidir.

6 — Şimali Kafkasya hükümeti de fiilen harbe girecek 18-50 yaş arasındaki muhariplerden gönüllü kıt'alar teşkil etmelidir.

7 — Sevk ve idare işini yürütmek içinde Şimali Kafkasya'da organizatör bir kumandan erhan-ı harbiyesini ve cepheyi tesis etmelidir.

Tekliflerim reye kondu, 2 muhalife karşı 49 reyile kabul edildi. Bu iki muhalif oy sahibi delege İngiliz taraftarı idiler.

Kongre, yine açık reyile ve aynı çoğunlukla beni Şimali Kafkasya cephesi kumandanlığına seçti ve benden malzeme listesini istedi.

Gerekli silâh ve mühimmat listelerini hazırlayıp kongre riyasetine verdim.

Gürcüistan hükümeti derhal gerekli malzemeyi vagonlara yüklemeye başladı. 49 vagonluk mühimmat-ı askeriye hazırlandı. Gnl. Tasov'la birlikte, muhtelif rütbede 65 zabiti de emrime verdiler.

Zabitan, hazırlıklarla meşgul iken Denil'in ordusu generallerinden Paratore'un riyasetinde bir heyetin gelmekte olduğunu; Azerbaycan ve Gürcüistan hükümetleri ile adem-i tecavüz muahedesi imzalamak istediklerini istihbarettik.

Derhal toplandık ve generalin itlaflına karar verdik. General Paratov, Kür köprüsü virajını alırken atılan iki bomba ile maiyetiyle birlikte havaya uçuruldu ve muahede istekleri de böylece akamete uğradı. Denilbin'in gayesi, Azerbaycan ve Gürcüistan hükümetlerini Şimali Kafkasya'ya yardımdan vaz geçirip oranın zaptını tamamlamak, sonra da bu devletleri ortadan kaldırmaktı.

Akşam üzeri, hususi bir trenle 150 kadar arkadaşım ile birlikte karargâhuma hareket ettim (bunların hepsi Şimali Kafkasyalıdır).

24.8.1919 tarihinde Gence'ye geldim ve Yavlak istasyonunda gerekli tedbirleri aldıktan sonra Karabağ'a geçtim. Orada icabeden tedbirleri alarak hemen hareket hazırlığına başladım. 27.8.1919 da 2 piyade alayım ile muhafız süvari taburumu ve lüzumlu kabil-i nakil malzeme-yi alarak 28-29 ağustos 1919 gecesi Yavlak istasyonuna muvasalat ettik. Vagonlara bütün kıtaları ve yüklerimizi yerleştirip hareket ettik. Bakû'da iki gün kalıp hükümet ve askeri erkânla fikir teatisinde bulunduk. Mutabakat hasıl olduktan sonra Azerbaycan ordusu kisvesi ile tekrar yola koyulduk, Samur çayına ulaştık.

Burada, kahraman Dağıstanlıların 3000 kişilik piyade ve 2650 kişilik süvari gönüllü kıt'aları toplayarak Çalka-kala ormanlarında bizi beklediklerini öğrendik.

İki piyade hücum alayım ile 2 makinah tûfek bölüğünün mevcudu 4350 kişi olup 563 kişiden mürekkep muntazam ve tam techizatlı muhafız süvari taburum vardı. 2/3 Eylül 1919 gecesi birliklerimle Kasımkent üzerine ani bir baskın yaparak düşmanın hudut kıt'alarını ikiye böldüm. Düşman 276 nefer ile 6 zabıt zayıat vermiş 184 nefer ile 3 zabitte esir düşmüştü. Bundan sonra Çalka-kala'sına gelerek civar ormanda bizi bekleyen Dağıstan muharipleri ile birleştik. 5600 küsur mevcutlu kahraman Şimali Kafkas birlikleri ile birleştikten sonra daha da güçlü bir ordu haline geldik ve saat 6.15 de Çalka-kala'yı işgal ettik. Yerli halk

(Şimali Kafkasyalı) kurbanlar keserek, millî folklor gösterileri yaparak bizleri bağırarına bastılar.

6/7 Eylül 1919 sabahı Derbend kalesine taarruz ettik. 1 gün içinde düşmanı buradan da çıkarttık. Ric'at eden Rus ordusu Mohaç-Kala'ya çekildi. Bir yandan da kahraman Şimali Kafkasyalı gönüllüler gruplar halinde birliklerime katılıyorlardı. Böylece kuvvetlerimizin mevcudu 15000'i teçavüz ediyordu. İltihaklar berdevamdı. Karargâhımızı Çalkan-Kala'ya kurmuştuk.

Bu esnada Derbend vilâyetine bağlı Kasımkent kazasına, 500 kişilik gayri muntazam bir bolşevik sürüsü ile komünist Baha Said gelmiş ve Başbuğluk karargâhı kurmuş. İlk olarak da Başbuğluk riyasetinin beni kurşuna dizmek için vermiş olduğu emri tatbik etmiş. Başbuğluk karargâhının hakkında tatbik edilmesini istediği emir şu idi:

Dağıstan-Kasımkent, 13 eylül. 1919.
Başbuğluk numara: 2

1 — Derbend cephesinde millî kuvvetlerin başında bulunan Kâzım hakkında Şimali Kafkas şurası icra heyeti reisi sıfatıyla Celâl Korkmazov imzasıyla 13 Eylül. 1919 tarih ve 51 numaralı kararname Başbuğluk karargâhına tevdi edilmiştir. Mezkûr kararnamede Kâzım, Kasımkent'te Başbuğluk karargâhında kurşuna dizilecektir.

Fırar ve isyanına meydan verilmeyerek tevkif edilecektir ve kuvvetli muhafızlarla karargâha getirilecektir.

3 — Tarafınızdan verilecek emre itaat etmediği takdirde Kâzım'ı hayyan veya meyyiten derdest etmek üzere Derbend Livası kumandanı Ramazan Bey azami selâhiyetle vazifelendirilmiştir. (*)

İmza

Şimali Kafkasya Başbuğu
Baha said

Bolşevik Liva kumandanı Ramazan Bey, 13/14 Eylül gecesı sabaha karşı 364 kişilik süvari birliği ile karargâhına saldırarak üzere harekete geçiyor. Nöbetçi zabıttımızla şiddetli bir münakaşaya tutuşuyor ve her iki taraf birbirine ateşe

başlıyorlar. Nöbetçi zabıttımız Pınarbaşı Hayri Bey ile 6 kişiden mürekkep devriye askeri şehit düşüyorlar.

Bu elim hadiseyi hemen haber alan muhafız süvari taburu kumandanı Pınarbaşı Mustafa Bey birlikleri ile harekete geçiyor ve bolşevik gurubunu 1 saat gibi kısa bir zamanda son neferine kadar imha ediyor. Bolşevik liva kumandanı Ramazan bey de ölümler meydanındaydı.

Bu hadisenin hemen akabinde süvari muhafaza kumandanı Binbaşı Mustafa Bey Baha Said'in (**) üzerine sevk edildi. Mustafa Bey Baha Said'i yaya yürütmek suretiyle hudud harici etti. Baha Said komünist olmasına rağmen kurşuna dizmeyişiimizin sebebi mumailleybin Dağıstan topraklarında kurşuna dizilmesinin siyasetimize uymaması idi...

Derben'den çekilen düşman ordusu hemen Balır-ı Hazer sahilinde Mohaç-Kala'yı tutarak Kızılyar, Lavşa, Akuşa...yı işgali altına alarak Cenubi Kafkasya'ya karşı vaziyet almıştı.

21. Eylül. 1919 tarihinde Denihin'in Çarcı birliklerine karşı taarruza geçtik. Bir hafta içinde düşmanı Kızılyar'dan büyük ziyatla atmağa muvaffak olduk. 29. Eylül'de de ani bir baskın yaparak Lavşa'yı işgal ederek Akuşa üzerine yönelidik ve düşman süvari birliklerini yok ederek burayı da kurtardığımız sırada, Şeyh Ali Hacı Şimali Kafkasya bayrağını üzerine örtterek bizi iltihak etti. Bu muvaffakiyetlerden sonra karargâha Lavşaya naklettik. Yeni iltihak eden Şimali Kafkas gönüllüleri ile insan gücümüz 20 000'e yaklaşıyordu. Bu vurucu kuvvetin karşısında tutunamayan Ruslar, 1919 yılı sonlarına doğru Mohaç-Kala ile Günüp Kalesi'ne çekilerek mevzi aldılar. Ben de Lavşa'yı merkez itihaz ederek Günüp

*) Bu kararnamede, birliklerimiz tarafından öldürülen Ramazan Bey'in çantasında, hücum taburu kumandanı Binbaşı Pınarbaşı Mustafa Bey tarafından bulunarak bana getirilmiştir.

(**) Baha Said Türkiyeli bir komünist olup Bolşeviklere hizmet ediyordu.

Kalesi'ne hücumla geçtim. Bu esnada, komünistler bizim meşguliyetimizden faydalanarak Sudaharı'da Ali Bey'i, Kazi-Kumuk'da Arif Bey'i tevkif ettiler. Süvari taburum Seri hareketiyle her iki kasabadaki komünistleri tepeliyerek Ali Bey'le Arif Bey'i vazifelerine avdet ettirdiler ve bana iltihak ettiler.

Gunip kalesini kuşattık. Kale dışardan yardım alma imkânından mahrum olduğu için kısa zamanda hücumlarımıza boyun eğdi ve kuşatmanın 8. günü 25. Şubat, 1920'de düştü.

Lavşa'da Dağıstan muvakkat meclisi toplanmıştı ve üyelerinin dörtte üçü istiklâlcî; dörtte biri de sosyalist kisvelerine bürünmüş komünist idi. Bu komünistler hesapsız derecede altın ve para dağıtarak propaganda yürütüyorlardı. Meclis'in reisi Şeyh AH Han idi. Komünistler birbir entrika çevirerek kendi adamları Gazbekov Sultan Said'i meclis reis vekili yapmışlar. Biz Denih'in ordu-su ile mücadele ederken komünistler rahat propaganda yapmaya fırsat bulmuşlar. Bir çok para ve hediyelerle kandırarak komünist milisleri teşkil etmişler; kasabalarda kızı bayraklar çekerek teşkilâtlarını kurmuşlar.

Halkı kandırmak için imzaları taklidederek beyannameler dağıtıyorlarmış ve benim komünistlerin hizmetinde olduğunu telkine çalışıyorlarmış. Bu durumu Meclis azalarından Mehmet Bey bana bildirdi (Bu zat hâla İstanbul'da oturuyor).

Bu sırada komünistler Baha Said'in yerine yeni bir başbuğ aramışlar. Bakû'ya giderek Nuri Paşa ile görüşmüşler. Büyük vaadlerle O'nu kandırarak kendisine Şimalî Kafkasya Başbuğ'u ünvanını da vermişler. İşe hemen koyulması için hudedâ kadar getirmişler.

Nuri Paşa bilindiği gibi Enver Paşa'nın kardeşidir. Kafkas İslâm Ordusu Başkumandanı olarak Kafkasya'ya girdiği zaman ben de maiyetindeki zabitan meyanındaydım. Kendisini iyi tanırım. Komünistler ile anlaşacağını zannetmiyorum, hatta buna inanmak bile istemiyorum. Maattesadüf hakikat imiş. Komü-

nistlerle anlaşarak vazifeme son vermiş ve Şimalî Kafkasya Başbuğ'u sıfatıyla bir emirname yazarak Miralay Muhtar Bey'le bana göndermiş:

«Şimalî Kafkasya Cephe Kumandanı Kâzım Bey'e,

Ben Şimalî Kafkasya Başbuğluğu'nu kabul ederek vazifeye başladım. Hasbelicap cephe kumandanlığına Miralay Muhtar Bey'i tayin ettim. Cepheyi teslim ederek derhal karargâh'a dön.»

Şimalî Kafkasya Başbuğu
Ferik Nuri

Bu emri hamilen gelen muhtar Bey benim ideal arkadaşımdı. Kendisi esasen Şimalî Kafkasya'dan Türkiye'ye hicret eden bir ailenin evladı idi. Bunu kimse bilmiyordu.

Miralay Muhtar Bey'in verdiği malûmatın doğruluğuna inandım. Muhtar Bey'e Cepheyi teslim ederek I. Piyade hücum alayım ile 8000 kişiden mürekkep bir süvari birliğinin başına geçerek Nuri Paşa'ya karşı harekete geçtim. Bunun üzerine Nuri Paşa hemen emrini geri almış ve ikinci bir emirle beni terfien yeniden Şimalî Kafkasya Cephe Kumandanlığına tayin etti: güya buna ben de inandım (!).

Komünistlerin entrikalarının devam edeceğine kat'i olarak kanaat ettiğim için komünistleri toplayıp yok etmeğe kararlı idim.

Nuri Paşa da benden çekindiği için hudutta bekliyordu. Vaziyetin vehametini düşünerek (komünistlerin elinden kurtulmam için) Mecalis kasabasına gelmesini haber saldım ve Nuri Paşa'nın da tanıdığı meşhur yarış atımı, tabancamı, yaverim Şükrü Bey'i ve Dağıstan eşrafından da 3 zatı bölük süvarinin muhafazasında kendisine yollaadım. Bütün bunlar itimad etmesi içindi. İtimad etti ve geldi. Bana da yukarıda dercettiğim emri tevcih etti ve vazifemi geri verdi (!). Nuri Paşa himayeye muhtaç bir vaziyetteydi. Mecalis'e getirdim, muhafazasına da bir bölük süvari verdim. (10. Mart, 1920)

4/5 Mart gecesi komünist ve komünistlerin himayesine girmeyi kabul eden

Malis azalarını tevkiif ettim, çoğunu da yok ettirdim.

Bundan sonra cepheme şöyle bir düzen verdim: Miralay Muhtar Bey'i kendi isteği üzerine Şeyh Şamil Kalesi (Gunıp) mevki kumandanlığına ve vali-i umumliliğine getirdim. Miralay İzzet Bey'i Kızlar-Kala cephesi kumandanlığına, Kaymakam Nusret Bey'i de Mohaç-Kala'ya tayin ettim. Bu suretle cepheyi kuvvetlendirdikten sonra, dahildaki emniyet ve nizamı tesis etmek için komünistleri askınlarla toplayıp tevkiif ettirdim. Komünistlerin erkânından (Celal Korkmazov hariç) hemen hepsi yokedilmişti.

Denikin ordusu inhişal etmeğe başlayınca bu orduya mensup bir piyade alayı tam teçhizatıyla bana iltihak etti. Mevcudu: 1821 piyade, 36 muhtelif rütbede zabıt, 4 binbaşı, 1 kaymakam, 1 miralay, 6 toplu bir topçu bölüğü (1212 nefer, 8 sabir, 1 binbaşının idaresinde).

Zabitanın verdiği malûmat hülâsatan şöyleydi: «Denikin ordusu inhişal etmek üzere olup Kırım'a doğru çekilmektedir. Rusya'dan çekilip İngiliz gemileri ile başka ülkelere iltica edilecektir. Biz bu hareketi tehlikeli bulduğumuz için size iltica ve teslim olmaya karar verdik». Bundan başka: «büyük ölçide bolşevik kuvvetlerimin Şimal'den Cenuba doğru hareket halinde olduklarını ve Kafkasya'ya taarruz edeceklerini» de haber verdiler. Bizim kendi istihbaratımızla temin ettiğimiz malûmatla bu mağlûp zabitanın söyledikleri birbirine uyuyordu. Denikin ordusundan peyderpey iltihaklar oluyordu. İltihak eden bazı Denikin kıt'aları bolşevikliği benimsediklerini söyleyerek: «isterseniz silâhlarımızı size bırakalım, bizler de felâketzadeler olarak bolşeviklere katılırız». Bunların mevcudu 5000 kaddı.

Keza, Denikin ordusundan 20 000 mevcutlu büyük bir kıt'a bolşevik bayrağı çekerek mevzilenmiş ve bir erkân-ı harp miralay'ın riyaretinde 6 kişilik bir delege heyeti de bizimle görüşmek üzere karargâhımıza gelmişti. Gelenlerin ikisi sivil, 4 ü askerdi, (2. Haziran. 1920).

Mezkûr hey'et vaziyetin muharebesini yapuktan sonra bize tekliflerini bildirdi.

Söylekti: «Bolşeviklerin devamlı taziyki karşısında Denik'in orduları mağlûb oldu. Mukavemet kabiliyeti de bolşeviklerin yeni orduları karşısında sıfıra düştü. Bolşevikler gün geçtikçe kuvvetleniyorlar. Bizler bu durum karşısında: ya kaçıp kurtulmak, ya da bolşevik olmak şıklarından birini tercih etmek mecburiyetinde kaldık. Bolşevikliği reddeden Çarlık taraftarı Kırım'a kaçıp İngilizlere iltica ediyorlar. Türkiye'de savaşı kaybettiler. Sizler ise burada Kafkasya'nın istiklâli için savaşıyorsunuz. Eğer büyük devletlerin yardımını alıyorsanız biz de 30 000 kişilik mücehhez bir ordu ile size katılırız. Şayet böyle bir anlaşmanız yoksa beyhude zayılat vermeyin. Zira üzerinize Bahr-ı Hazer, Karadeniz sahilleri ile merkezi Kafkasya cihetinden çok sayıda Bolşevik orduları saldıracaktır. Bütün bu söylediklerimiz tamamen hakikatın ifadesidir. Öte yandan Bolşevik orduları başkumandanlığına aşağıdaki teklifte bulunduk:

— imdiye kadar aramızda vuku bulan muharebeler sırasında vazife alan bütün nefer, Zabıt ve sivil erkânın hiç bir şekilde tedibedilmiyeceğine dair Bolşevik hükümetinin ve Başkumandanlığın tasvîp ve tazdihini havi bir taahhütname verirsiniz 30 bin kişilik mücehhez ordumuzla bolşevikliği kabul edeceğiz. Neticeyi bekliyoruz, bunun için de 25 Haziran. 1920 tarihine kadar vereceğiniz notayı muntazırız. Teklifimizin tarihi de 10. Haziran. 1920 dir. Bolşevikler keyfiyeti tetkik ettiklerini bize bildirdiler.

Bu süre içinde sizinle de görüşmeyi uygun gördük, (11. Haziran. 1920).

Biz hiç bir büyük devletten yardım görmüyorduk. Azerbeycan ve Gürcüstan hükümetlerinin yapabildikleri maddi yardımlar ve kahraman Şimali Kafkasya gönüllülerinin beden güçleri ile teşkil ettiğiniz birliklerle istiklâlimizi korumaya ve kurtarmaya çalışıyorduk. Şimali Kafkasya'da bütün tedip ve tenkilimize

rağmen dahildeki komünist entrikalarının sonu gelmiyordu. Bize müracaat eden heyet'in başkanı miralay Nikola Gergeov'a, tekliflerine müspet cevap vermiyeciğimizi bildirdim. Meyus ve mükedder kış'alarına döndüler. (11. Haziran. 1920).

Denikin'in kumandanlarından Gnl. Dimphosky Cenupta bizimle savaşıırken, Şimalde de Bolşeviklere karşı savaşıyor ve bir yandan da Garb istikametine doğru çekiliyordu. O'nun gayesi İngilizlere iltica eden Çar taraftarlarının Kırım'a tehlikesizce ulaşmalarını sağlamak için hem zaman kazanmak hem de yol emniyetini temin etmekti.

Mohaç-Kala'daki miralay Nikola Gergeov'un bildikleri de firar ederek bolşeviklere katılmaya başlamışlardı. Bunların da kısm-ı kiillisi komünistliği kabul ederek bize karşı cephe aldılar.

25. Mart. 1920'de yerli komünistler de bize karşı harekete geçtiler. Bunları, evvelce yaptığımız komünist tedip ve tenkilinde Dağıstanlıların ricasıyla serbest bıraktığımız azıllı komünist Celal Korkmazov idare ediyordu. Kuvvetlerimizi ikiye bölerek dahili ve harici bolşevik birliklerine karşı mücadeleye giriştim. Fakat Rus Bolşevik sürülerinin sayısı gün be gün seller gibi yükseliyordu.

Vaziyetin hiçte iyi olmadığı anlaşılıyor. Bu durum karşısında emrimdeki yabancı birlikleri (yani Türkleri) Peyderpey Azerbaycan'a kaçırmaya başladım. Buna devam ederken kış da bastırdı. Şimalden ise taarruz imkânı sekteye uğradı. Biz de dahili kuvvetlerimizi dahildeki Bolşeviklere tekrifettik. Fakat zaman ve zemin komünistlerin lehine işliyordu. Zira tecrübeli ve muharip askerlerimi sa-

vaş alanından uzaklaştırdığım için kuvvetlerim hem kemiyet, hem de keyfiyetçe zayıflıyordu.

Bu tehlikeli günlerde kahraman Şimali Kafkasyalılar beni hiç bir zaman bırakmadılar.

4. Ocak. 1941'de yine Denikin ordusuna ait büyük bir birlik bolşeviklere katıldı. Rusların büyük ölçüde silâh yardımıyla iyiden iyiye kuvvetlenen yerli bolşevikler ve Rus birliklerinin taarruzu gittikçe şiddetleniyordu. Artık mücadele gücümüz kırılmıştı. Mecburen geri çekilmeye başladık. 12.1.1921 tarihinde, Kakameki köyünde birliklerimi birazcık olsun dindirmek isterken, bir Rus süvari alayı tarafından muhasara edildik. Akşam saat 6.30 sıralarıydı, kanlı bir savaşa giriştik. Atılan bir bomba ile yaralandım. Buna rağmen Ruslara 56 ölü verdirerek muhasarayı yararken Yüzbaşı, Necmi Bey ile bir neferimizi şehit verdik. Karargâhımla 13 gün devam eden tehlikeli bir yürüyüşten sonra Cenubi Kafkasya'ya çekildik ve buradan da Aras nehri kıyısına salimen ulaştık. (25. Ocak. 1921).

Sabahleyin İran hududunu geçerek Karadağ üzerinden Tebriz'e geldik. İran hükümeti bizi misafir etti ve istirahatimizi temin için hiç bir yardımı esirgemedi...(*)

(*) Bu hatıra yazısındaki fikir sorumluluğu yazarına aittir. Biz, Şimali Kafkasya tarihine bir nebze olsun yardımı dokunur ve böylece yaşanmış bir mücadelenin gerçek tarihi yazılırken tariheye materyal olur, kanısıyla dercediyoruz. — Birleşik Kafkasya —

DAĞISTANLI

Atamın vatani yeşil Dağıstan
Seni özliyorum taa doğuстан.
Geleceğim bir gün yeşil dağına
Koşacağım yaylasına bağına.

Arzum seni hür görmektir mülkünde,
Demirperde kırılacak yakında.
Hal olacak bu iş böyle kökünden,
Kızıl moskof bulacaktır belâsını ırkımdan.

Bu asırda akıncılık yapılmaz
Hak'tan gayri batıllara tapılmaz.
Ata mülkün hiç ucuza satılmaz
Yeter Dağım, hakkını al, bundan fazla beklenmez.

Dağlıdır aşım, boyumdur Lezgi,
Cennet yurdum abrekler bezmi.
Çekilmez tutsaklık öz vatanda
Yeter, son bulsun bu acı, bizi çok üzdü.

Duysun hür dünya, duysun NATO'muz
Kalemle olmazsa hazır topumuz.
Hürriyet âşığı dağlı hepimiz,
Moskofu ezmek için, şahlanacak atımız.

Sulh için çalışan görsün Dağıstan'ı,
Demir kafes ardında bu dağ aslanı,
Yalçın kayalarına dek akmuştır kanı
Hürriyet şarkılarıyla çınlasın dört bir yanı.

Lezgi Abdurrahman ESER

KAFKASYA

Sabahın alaca karanlığında Kafkasya,
Yanıyordu hürriyet aşkı içinde ısıt ısıt.
Büyük bir kin ve nefret duyuyordu Urusyaya
Elinde tüfek, belinde kılıç koşuyordu Moskovaya.

•

Kimi şehit kimi gazi oldu,
Akan kanlar nehir oldu,
Yürekleri hınçla doldu,
Kafkasya galip, Urusya mağlûp oldu.

İlkokul öğrencisi: Ömer Recep Öner

GÜRCÜSTAN

OSMAN ÇELİK

(Yazan, Yüksek Mimar Ahmet Özkan (Melaşvili). 250 sayfa, 20 liradır. 1968'de İstanbul'da basılmıştır. Eserin konusu, Gürcüstan tarihi, edebiyatı, sanat ve folkloru üzerinedir.)

Kitapta, konular geliş - güzel sıralanmıştır. «Dört Alman gazetecisi Gürcüstan'da» başlıklı bölüm, haber - röportaj özelliğini taşımaktadır. Kitaptaki konu ve düzen çevresine hiç uymadığı halde, araya ne maksatla sıkıştırıldığı anlaşılmamaktadır. «Evliya Çelebi Gürcüstan'da» başlıklı bölüm de, Evliya Çelebi seyahatnamesinden aynen kop-ye edilmiştir. Bu bölümün de, kitaptaki yerini ve anlamını tâyin etmek güçtür. Esasen, kitapta bulunan bölümlerin çoğu, muhtelif makale ve eserlerden aynen alınmıştır. Bu haliyle, bir araştırma veya iyi bir derleme eser örneğini verememektedir. Halbuki yazar, «Bu çalışmada arzumuz, çok eski bir kültüre sahip Gürcüstan'ın coğrafî, tarihî, edebiyat, sanat ve folkloruna ilişkin özetler halinde bilgi vermek, konuyu derinliğine incelemek isteyenlere rehberlik etmeğe çalışmaktır.» demektedir. Fakat,, kitabın hiçbir yerinde, bu vadedilen özgürlüğü bulamıyoruz.

Kitabın ilk bölümlerinden biri, «Gürcüstan'ın Bağımsızlığı» başlığını taşımaktadır. Bağımsızlık konusu, tarih bahisleriyle iç - içe işlenerek sona alınmalıydı. Bu konuya gere-

lanmalıydı. Yazar, sadece, Sovyet ihtilâli meydana geldiği sırada, Gürcüstan'daki millî hareketten bahsetmekte; ve, Gürcüstan'ın bugünkü Sovyet Rusya içindeki durumunu kısaca belirtmektedir.

Gürcüstan bağımsızlık hareketi, Kafkas millî bağımsızlık hareketinin bir parçasıdır. Kafkas millî bağımsızlık hareketinde tam bir bütünlük şarttır. Kafkasyalının bunu iyi bilmesi gerekirdi. Bu konuda söyleyeceği, daha fazla sözü olmalıydı. Kafkasya bağımsızlık davasının temelindeki problemleri bilen her okuyucu, kitabın bu bölümde duraklayacak ve düşünecektir.

Gürcüstan coğrafyası, «Tabiat ve tabii kaynaklar» başlığı altında işlenmiştir. Bu bölüm, bugünkü Sovyet Rusya kaynaklarına göre hazırlanmıştır. Gürcüstan haritası, Sovyetlerin taksimatına uygun çizilmiştir. Halbuki, Sovyetlerin taksimatına göre; bugünkü Sovyet Sosyalist Gürcüstan Cumhuriyetine, Abhazya ve Güney Osetya'nın tamamı, Çeçenistan'ın bir kısmı dahil edilmiştir. Şüphesiz, kader birliği içinde bulunan Kafkas halkları için bunun önemi yoktur. Yeter ki, bağımsızlık sava-

şının, müsterek çalışmayla kazanı-
ken önem verilmeli, istenen tez açık-
lacağı inancı sarsılmasın. Sovyet tak-
simatının kötü amacı, hedefini bul-
masın. Bilindiği gibi Sovyetler, «Par-
çala, erit!» prensibini yürütmekte-
dirler.

Kitabın tarih bölümü, yeter bil-
gi vermekten uzaktır. Kesiksiz bir
tarih şeridi işlenememiştir. «Gür-
cü» isminin ve Gürcü halkının kay-
nağı izah edilirken; İspanya'daki
Bask'larla Gürcü'lerin akrabalığın-
dan bahsedilmekte, her nedense Ku-
zey Kafkasya halklarından özellikle
Ahbazlardan söz açılmamaktadır.
Ayrıca şu husus çok gariptir. Kaf-
kasya'da Gürcü'ler kadar eski, Gür-
cü'ler kadar eski bir kültüre sahip
diğer Kafkas halklarından bahsedil-
memektedir. Halbuki, Gürcü'lerin,
diğer Kafkas halklarıyla, bilhassa
Kuzey Kafkasya ile binlerce yıllık
bir münasebeti, kan ve kültür akra-
balığı vardır. Yazarın, bu hususta
kötü bir maksat münasebeti, kan ve
kültür akrabalığı vardır. Yazarın, bu
hususta kötü bir maksat taşıdığı ile-
ri sürülemez. Sadece, eser için bir
noksanlıktan bahsedilebilir. Kanâa-
timizce bu noksanlık, birazda, isti-
fade edilen eserlerden gelmektedir.
Haçlı seferleri devri Gürcüstan'ını
işleyen bölümlerde bu açıkça görül-
mektedir. Yazar, istifade ettiği kay-
nak eserlerindeki fikirlere çok az
katkıda bulunmuştur.

Yazar, bağımsız Gürcüstan ile
Rusya'ya bağlı Gürcüstan'ı zaman
zaman birbirine karıştırmıştır. 1877
-1878 Osmanlı-Rus savaşında, Rus-
ların Artvin ve Kars dolaylarını iş-

gal etmelerini yanlış tefsir etmiştir.
«XIX. yüzyılda Lazistan hariç diğer
bölgeler tekrar Gürcüstan'a geçmiş-
tir.», denilmektedir. Halbuki, XIX.
yüzyılda, Osmanlı'ların karşısında
Gürcü'ler değil, Ruslar vardır. Bu
hata, yazarın istifade ettiği kaynak-
lardan gelmektedir. Çünkü, istifade
edilen eserlerin büyük bir kısmının
yazarları, lâik, Kafkasya kültür bir-
liğine dahil Gürcüstan'ı değil, hırs-
tınyan Gürcüstan'ı işlemişlerdir. Ma-
alesef, eserin her bölümünde bu hu-
sus açıkça görülmektedir.

XIX. yüzyılda bir Osmanlı fü-
tuhatı yoktu. İran, kısmen kabuğuna
çekilmişti. Osmanlı'ların ve İran'ın
endişesi Ruslar üzerinde toplanmış-
tı. Yüzyılın ilk üç çeyreğinde, Kuzey
Kafkas-Rus mücadelesi fasılasız de-
vam etti. Bu sırada (maalesef) Gür-
cü prensler Ruslarla müttefikti.
(Gürcü halkının bu ittifaka gönülden
katıldığına inanmak çok güçtür.)
Azerbeycan ve Gürcüstan'ın Rus
garnizonlarıyla dolu olması, Kuzey
Kafkasya istiklâl mücadelesini zayıf
düşürmüş ve yardım alma imkânla-
rını tamamen kaybettirmiştir. Sade-
ce bu fikir düzeyinde de olsa, Gür-
cüstan'ın katıldığı bir Kafkasya Bir-
liği doğmuş olsaydı, bütün Kafkas-
ya için bağımsızlık ümit edilebilirdi.
Çünkü, İran ile Osmanlı devleti, Rus-
ya ile kendileri arasında tampon bir
devletin kurulmasını bütün güçleriyle
destekleyebilirlerdi. Ama, Gürcüs-
tan aristokrasisinin hareketi aksi ol-
muştur. Bir nezaket eseri olacak, ya-
zar, bütün dünyanın dikkâtini çeken
Kuzey Kafkas-Rus mücadelesinden,
(bu sebepten olacak) hiç bahsetme-

miştir.

İhtilâlden sonra Ruslar, Kafkasya'yı diledikleri gibi bölmüş, sözde cumhuriyetler kurmuşlardır. Bu cumhuriyetlerin, ipleri Moskova'da olan parlamentoları, hükümetleri, radyoları, üniversiteleri vardır. İddiaya göre, cumhuriyetlerin halkları kendi arzularıyla Sovyet Rusya imparatorluğuna katılmışlardır. Evet! Oyun, bütün sahteliğine rağmen eli yıldır sahnededir. Ve dünya efkârı karşısında başarı kazanmıştır. Çünkü, Rusların bu büyük riyakârlığını, herkesten önce, bizzat Kafkasya'lılar kabul eder görmüşlerdir. Delil mi? İşte! Kafkas halklarının muhacerette yaşayan soydaşları, kolları vardır. Her kol, ayrı ayrı yollar takip ederek bağımsızlık peşindedir. Birinin yaptığını diğeri bozarak, şaşkınlık içinde eriyip gitmektedirler. Şu anda tanıtmak istediğimiz eserde öyle. Ne istiyor, neyi anlatmak niyetinde belli değil. Kitabın bütün sayfalarında tekrarlanan şey, Gürcü'ler, Gürcüistan! Kafkasya birliğine doğru tek adım yok.

Eserin «Dinler» bölümü, hıristiyan kaynaklarından istifade edilerek hazırlanmıştır. Bu sebeple, yanlış yargılar verilmiştir. Bunun sonucu, Gürcülerin islâmiyeti kabul etmedikleri için zaman zaman katliâma uğradıkları ileri sürülmektedir. Osmanlı hudut birliklerinin, Gürcülere yaptığı mezâlim anlatılmaktadır. İranlıların hudut hareketleri sıralanmaktadır. Bunlar gerçektir. Ancak, tarafsız, akla uygun bir izah tarzı bulmak lâzımdır. Kitapta anlatılmak is-

tenen çağ, din savaşlarının yapıldığı bir çağdır. Avrupalılar, Osmanlılar üzerine haçlı seferleri düzenlemektedirler. Ve bu savaşlar, din uğruna yapılmaktadır. Fakat şu husus tarihî bir vaki'dir: Avrupalı savaşı kazandığı zaman, sürüyor, hayat hakkı tanımıyor, Osmanlı ise girdiği yere bir hukuk düzeni götürüyordu.

Osmanlı-Gürcü karşılaşması özel bir durum göstermektedir. Gürcüstan üzerine yapılan hareket, bir padişah veya birinci sınıf bir kumandan tarafından idare edilmemiştir. Osmanlı hudut garnizonlarının zaman zaman yaptığı akınlarla, ülke kısmı kısmı işgal edilmiştir. Dinleri ayrı olan iki halkın çatışması sert olmuştur. Çağın şartlarına göre, yapılanları bir hükümet icraatı saymak zordur.

Aynı bölümde anlatılan, İran şahlarının, Gürcü halkını zorla tahcîre zorlamaları olayı, çok acı bir hatıradır. Bu tarz bir hareketi haklı gösterecek bir sebep, hiçbir çağda bulunamaz, gösterilemez. Yazarın duygulu ifadesine katılmamak mümkün değildir.

Eserin edebiyat bölümünde, Gürcü dili üzerinde durulmakta, Kafkasya'da konuşulan diğer dillerle ilgisi anlatılmaktadır. Muhtelif kaynaklar gösterilerek, Kafkasya'da konuşulan dil ve lehçelerin aynı ocağa dayandığı ifade edilmektedir. Zengin Gürcü edebiyatına rağmen muhtasar ve kifayetsiz olan edebiyat bölümü, eserin en olumlu kısmını teşkil etmektedir. Durgun, kapalı dinî eserler yanı sıra, insan sürüvenini

İşleyen, Kafkasya'nın müşterek kültürüne dönük eserlerden bahsedilmektedir. Yazarın, Birleşik Kafkasya ideali için gayret göstermemesine rağmen, kitabına aldığı bir hikâye ilgi çekicidir. Tek temenni, bu hikâyenin tesadüfen seçilmiş olmaması. «Bir ninninin hikâyesi» adlı parça, basit nedenlerle birbirine düşman iki kafkas halk topluluğunu, sembolik olarak bir araya getirmektedir. Hikâye edilen olay, mes'ut bir düzeyde bitmektedir. Saadetin, sonsuza dek gideceği kanâatini veren bir çevre çizilmektedir sonunda. Hikâye, Kafkasya birliğinin doğmasına bir mani olmadığı inancını sembollerle işlemektedir.

Resim, mimari, müzik üzerine olan bölümler, makale ve başka eserlerden aynen alındığı için, dikkate değer bir orijinallikleri yoktur. Halk müziğinin ve halk yaşayışının bütün Kafkasya'da belli bir genelliğe sahip olduğu belirtilmemiştir.

Kafkasya'da hars birdir. Kıyafet, yemekler, oyunlar, halk müziği, ruhsal davranışlar... Elbette nüanslar olacak. Yazar dar çerçeveyi aşamamış, Kafkasya'ya damgasını vuran müşterek kültürün yaygınlığını dile getirememiştir.

Kafkasya'da doğal şartlar sert, arazi kırıktır. Bunun etkisi olacak insanı haşındır. Kişi soyludur. Önemli olanı, buna inanmıştır. İteati, kö-

leliği sevmez. Yüzyıllar ötesinin alışkanlıklarını, töresini taşır. Kafkasya'lı filozof değildir. İyi politika yapamaz. Kendi soyuna yapacağı iteati, başkalarına yapacağı iteati karıştırır. Başkalarına yaptığı hizmeti, güçsüz de olsa yardım zanneder. En büyük güçlere karşı direnir, en büyük güçlerle ittifak kurmaya kalkar. Bu sebepler yüzünden, Kafkasya, millî birliğini bir türlü kuramamıştır. Çağımızda esir ve mahzun olmasının sebeplerinden bazıları bunlardır.

Buna rağmen, yüzyılların ötesinden gelen alışkanlıkla, aynı hatalar tekrarlanmaktadır. Üzülerek ifade etmek lâzım: Yüksek Mimar Ahmet Özkan'ın eseri, «Ben Gürcüyüm» diyor. Buna, «Hayır» diyen yok. Fakat, ya bütün Kafkasya! Tanıtılmak istenen tarih ve millî kültürün ortakları, ya onlar! Muhaceretteki bir Kafkasyalı daha yapıcı, daha bağımsız düşünmeliydi.

Herşeye rağmen, eser bir çalışma mahsülüdür. Kafkasya ile ilgili Türkçe eserler azdır. Bu sebeple bir değerdir. İstifade edilebilir. Yazar, faydalı olmak düşüncesiyle çalışmıştır. Bu çalışmalardan dolayı da kutlanabilir. Tenkitlerimiz temennidir, dostanedir. Bütün dileğimiz, daha iyiye ve daha güzele yönelmek, hepimizi başarıya ve mutluluğa götürecektir aynı ideal etrafında birleşebilmektir.

KADİRCAN KAFLI'YI KAYBETTİK

Yaşar İNOĞLU

(Kuzey Kafkas Türk Kültür
ve Yardımlaşma Derneği
Başkanı)

1899 yılında Dağıstan'ın Umra köyünde doğdu. Küçük yaşta iken ailesiyle birlikte Türkiye'ye geldi. Tahsiline Konya'da başladı ve aralıksız devam ederek sonunda Konya Yüksek Öğretmen Okulundan mezun oldu. Muhtelif liselerde Edebiyat Öğretmenliği yaptı. Sonra yazı hayatına atıldı. Son olarak Tercüman gazetesinde fıkra yazarı idi. (Turan Can) takma adı ile kıymetli tarihi eserler verdi. Kurucu Meclis üyesi ve Konya milletvekilliği görevini ifa etti.

Kaflı, Türk Göçmen ve Mülteci Dernekleri Federasyonu ile Kuzey Kafkas Türk Kültür ve Yardım Derneği Başkanlıklarını yaparak çalışmalarının siklet merkezini bu yönde teksif etmiş, ilerleyici hamlelerle olumlu neticeler almıştır. Göçmen ve Mülteciler konusunda olduğu kadar, İmam Şamil ve Kuzey Kafkaslar hakkındaki kıymetli eser ve makaleleriyle karanlık yönleri aydınlığa çıkarmıştır.

Kaflı'nın bütün bu faaliyetleri üstünde bir taht gibi duran öğretmenliği her şeyden üstün tutarım ve (bir kelime öğretmenin kölesi olurum) düsturu karşısında, aklı selim sahibi her insanın şapkasını hürmetle çıkarmasını sağlayacak kadar ulvi bir mevkil olan öğretmenlik, ahlâkın, vicdanın, insanlığın ve medeniyetin temel taşı teşkil eder.

İşte Kaflı bu vatanî ve ulvî görevinde tam bir başarı sağlamış ve Türk topluluğuna binlerce kıymetli evlât yetiştirerek hediye etmiştir.

O, kürsiye çıktığı zaman bütün gözler içten gelen sevgi ve saygı ile parlar, ağzından çıkacak her kelimayı sanki içlerine akıtacaklarmış gibi öğrencileri nefes keserlerdi. Edebiyat dersi ile birlikte önündeki körpe ve saf dimağlara, ah-

lâk, fazilet, doğruluk ve tevazu iksirini sunar, yudum yudum fakat sindirerek içirir, böylelikle onların iç dünyasını kuvvetlendirirdi. Onun bütün emeli, kuvvetli bir karakterle, her daim aklını doğru yolda kullanacak, ömrü boyunca maddî dünyanın bütün tesirlerine göğüs gererek, başı dik vatan evlâdı yetiştirmekti. Ne mutlu ona ki bunda muvaffak olmuştu.

Kaç defa gördüm, çocuk, torun sahibi, saçları aklamışların (Hocam) diye içten gelen titrek sesleriyle ellerine sarılarak öptüklerini. Bu hal, bilen için bir ömre bedeldi. Tadını tatmayan bilmez. Ne mutlu Kaflıya ki bu tadı bol bol duyan Allah'ın kıymetli kulu idi.

Kaflı, Birleşik Kafkasya ve Türk Göçmen ve Mülteci Dernekleri Federasyonunun çıkardığı Türk Dünyası dergisinin direği idi. Bu dergide çıkan kıymetli yazılarıyla okurlara ışık tutmuştu. Ne yazık ki artık bu ışıktan hepimiz mahrum kaldık.

Her fanî gibi sen de ezeli âhiret yolculuğuna çıktın. Hayat denilen dikenli ve meşakkatli yolculuğun, inan ki herkese nasip olmayan bir netice ile bitmiştir.

Sen her şeyden evvel kâmil bir insandın. Samimi ve olgun bir gözle her hadiseyi, hayat penceresinden gözetler, insanî hislerinin tesiri altında ulvî bir ruhla kıymetlendirirdin.

Sen bir yazardın. Fakat bu yönde şatafath, şamatalı ve binbir tesir altında kalarak, menfaat gözeterek eğri yolu seçmedin. Daima sağduyunun tesiri altında dürüst karakterini kaleminle yazdın.

Sen su katılmamış bir Kafkaslı ve Müslümandın. Daima gönlünü tarihsel an'neye sadık kaldın. Aslını asla inkâr

etmedin. Geçmişinin, aydınlığa çıkması için çok uğraştın ve bunda da muvaffak oldun.

Sen çok mütevazı idin. Kibir sende yoktu. Bütün hareketlerinde bir asalet, bir geçmişlik göze çarpardı.

Samimi ve uysal karakterine mukabil, dünyanın bütün kötü rüzgârına göğüs gererek bir çınar gibi ulu olmasını bildin.

Geride hoş bir seda bıraktın Kafı.

Senin yerin gönlümüzde olmakla beraber beraber hasretini çektiğin Kaf dağının zirvesidir.

Bu mübarek toprağın bağrında huzur ile yat ve geride bıraktıklarının seni hiç bir zaman unutmıyacaklarını bil.

Ulvi ruhunun, Tanrının rahmetine nail olmasını ve kabrinin nur içinde pırdamasını diler, gönlümüzün sızısıyla seni uğurlarız muhterem Kadırcan Kafı.

Hazırlayan: Yük. Mimar Ahmet Özkan Melaşvili

GÜRCÜSTAN

Sümer ve Hititlere akraba, çok eski, medenî ve kalkınmış komşu ülkenin tarihi, dini; edebiyat, sanat ve folklor'undan bahseden kitap. Birinci hamur kâğıda basılmıştır. Kuşe kâğıda basılmış renkli tablolar, fotoğraflar. Dört renkli krome lüks kapak.

Fiatı: 15 TL.

İsteme adresi: Ahmet Özkan. P.K. 199 - BURSA